

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

Svoboda

V S E B I N A

Govor o pomenu delavske kulture 7. jul. 1935 /
Ivan Toplikar, Friderik Engels / Adolf Sturmthal,
Svetovna kriza denarne vrednosti / Ek, Utopizem
/ Knjige / Iz mednarodnega delavskega gibanja /
Razpust Delavske tel. in kult. zveze »Svoboda«

LETO VII. • ŠTEV. 7-8
JULIJ - AVGUST 1935

NAROČNINA

ZA MARKSISTICNI MESEČNIK „SVOBODA“ ZNASA:

LETNO	Din 40.—
POLLETNO	„ 20.—
ČETRTLETNO	„ 12.—
ZA AMERIKO LETNO	„ 60.—
POSAMEZNA ŠTEVILKA	„ 4.—

**UREDNIŠTVO IN UPRAVA ZA JUGOSLAVIJO: LJUBLJANA, PALAČA
DELAVSKE ZBORNICE, MIKLOŠIČEVA CESTA 1
ZA AMERIKO: CHICAGO, ILL. 3639 W, 26 TH. ST.**

Konzumna zadruga za Ljubljano in okolico

r. z. z o. z.

Ljubljana, Medvedova cesta šte. 36

Prporoča svojim članom vedno sveže špicerijsko in razno galanterijsko blago. Cene konkurenčne. Član postane lahko vsak. Pristopnina znaša Din 5.—, Delež Din 25.—.

Konzumno društvo rudarjev

Ustanovljeno 1906 **Hrastnik** Ustanovljeno 1906

r. z. z o. z.

Ima 3 prodajalne, zadružno gostilno in pekarno. Član postane lahko vsak. Delež Din 100.—. Sodrugi, sodružice podpirajte Vašo zadrugo, Vaš Delavski dom

Konzumno društvo za Mežiško dolino

r. z. z o. z.

Poštni predal št. 3 - Telefon inter št. 5 - Pošt. ček. rač. št. 15.925 - Brzjav: Kodes Prevalje

Centrala in skladišče: Prevalje

Prodajalne: 1. Prevalje, 2. Leše, 3. Guštanj, 4. Muta, 5. Črna l., 6. Črna ll., 7. Mežica, 8. Sv. Helena, 9. Pekarna Prevalje.

Sprejema hranilne vloge in jih obrestuje po najvišji obrestni meri. Vse nove hranilne vloge se lahko vsak čas na zahtevo vlagatelja neomejeno dvigajo. Denar zamorete vlagati direktno v centralo v Prevalje po poštinih položnicah, ki Vam dajo na razpolago vse naše prodajalne, ali pa osebno v vsaki naši posamezni prodajalni. Prodaja se le članom. Pristopnina Din 5.—. Član društva postane lahko vsak. Delež 300 Din

Splošna gospodarska in konzumna zadruga za Gorenjsko

r. z. z o. z., **Jesenice-Fužine, Cankarjeva 3**

opozarja vse gorenjsko delavstvo, da je glavni pogoj za osvoboditev delavskega razreda njega gospodarska osamosvojitve. Zaradi tega naj se nam pri delu za njo pridruži siehernik!

Prodajalne: Sava, Jesenice, Borovlje, Kor. Bela, Dobrava, Sp. Gorje, Mojstrana. **Zadružne gostilne:** na Savi v Del. domu, na Kor. Bell, nasproti postaji.

Zadružni kino: Radio poleg delavskega doma.
Delavska domova: na Savi-Jesenicah, v Sp. Gorjah!

Svoji k svojim - ker bomo le - Mi vsi moč!

Govor o pomenu delavske kulture 7. julija 1935

Sodružice in sodrugi!

»Življenje se drami v nižavah, ki so spale. Oči se odpirajo, iščejo luči, roke se iztezajo, iščejo ciljev. Kaj zato, če prihaja pomlad in viharju in povodnjih. Iz te črne naplavine bo vzknila bujna rast. Njih misel je prava: ne bele krizanteme na ogoljen frak, rdeč nagelj na kamižolo.« S temi besedami je pred 25. leti pozdravil Ivan Cankar prvi močnejši val delavskega gibanja pri nas. Zapisal je te besede v tisti naši klavni predvojni dobi, ko smo živeli v majhnih in ozkih razmerah doline šentflorjanske, in ko je Cankar že »spoznal, kod vodi in kam drži edina pot do rešitve ljudstva iz tlačanstva, do rešitve kulture iz današnjega bankrota...« Kmalu nato je bila ustanovljena delavska kulturna zveza »Vzajemnost«, predhodnica »Svobode« — danes, sodružice in sodrugi, smo se zbrali na 1. zletu »Svobode« — tisočglava množica z eno mislijo in eno voljo, da manifestiramo za delavsko kulturo.

Skoro petindvajsetletno delo na polju proletarske kulture je za nami. Trdo, požrtvovalno delo, delo, ki se ne straši nikakih ovir in zaprek. Teh petindvajset let pomenja trdo borbo proti zaostalosti in nevednosti, mraku in apatiji ter zlobi — proti vsemu tistemu, kar so morali premagati zlasti prvi orači naše ledine. Zato velja naša prva misel in naš prvi pozdrav vsem onim našim živečim in neživečim pionirjem delavskega kulturnega pokreta, ki so orali ledino in sejali seme, da je vzknila bujna rast današnjega dne.

Stopnjema smo se razvijali, na vsakem postanku se razgledovali, iščoč novih potov, gradeč s temeljev. Vse, kar smo ustvarili, smo ustvarili brez vsakršne podpore, sami — iz svojih sil. Od prvih naših podružnic, kjer je bilo igranje na tamburice glavno, pa preko prirejanja prvih marksističnih predavanj do današnjega zbora — kolikšna pot! In zato velja naša druga misel vsem tistim brezimnim delavcem, ki so pravilno pretehtavali in usmerjali celotno naše delo, da je vsakdo izmed nas spoznal svoj pravi položaj in se znal razgledati v današnji družbi.

In tretji pozdrav Vam vsem, ki ste se trudili za naš veliki praznik, ki ste se zbrali tu od vseh mogočih delavskih društev, organizirani in še neorganizirani, delavci, kmetje in intelektualci, ki tvorite danes na tem našem zboru eno samo duhovno enotno množico delovnega ljudstva, ki zahteva delež tudi na kulturnih dobrinah.

Sodružice in sodrugi! V teku zgodovinskega razvoja je človeštvo do današnjih dni v kulturi mnogo ustvarilo. Toda kultura zmeraj raste iz vsakokratnih družbenih razmer in jih zrcali. Vsa zgodovina je do danes sama velika drama vstajajočih in propadajočih razredov in vsak izmed teh razredov je filtriral svoje poglede in jim dal izraza v svoji kulturi. V dobi napredka, zlasti pa v dobi borbe za oblast je vsak razred pognal

iz sebe velike duhove, ki so se razgledali naprej in nazaj in domislili najgloblje. Meščanski razred je sprejel prapor kulture od propadajočega fevdalnega razreda in je s kulturo že pred veliko francosko revolucijo izvojeval nad njim ideološko zmago. Imena velikih zapadnoevropskih mislecev in pisateljev, kakršni so Rousseau, Voltaire, Montesquieu, d'Alambert, Diderot, Jon Locke itd., nam to dovolj jasno izpričujejo. Meščanski družbeni red, ki je bil izvojevan najprej v angleški, nato v francoski veliki revoluciji, pa ni odpravil razredne družbe, nego si je ustvaril lastno senco v izkoriščanem razredu, v proletariatu. Danes meščanski razred zapušča prapor kulture, ko je že preje iz profitarških razlogov razrednih koristi poteptal vsa velika gesla francoske revolucije in svojih prvih ideologov. Najzgovornejši dokaz za to, da meščanski razred zapušča kulturo, so kresovi in grmade, na katerih je zgorelo vse, kar je človeški duh najglobljega in najplemenitejšega domislil. In tako je prišla vrsta na proletariat, da zgrabi za bakljo, ki razsvetljuje temo, in jo ponese v nove svetove. Mi smo dediči vse dosedanje kulture, dediči vsega tistega, kar je bilo velikega ustvarjenega doslej, in to kulturo bomo razvili dalje, kakor nam ukazujejo železni zakoni zgodovinskega razvoja.

Delavski razred se kot avantgarda delovnega ljudstva bori za podružabljenje produkcijskih sredstev, za brezrazredno družbo, za družbo, v kateri ne bo izkoriščevalcev in ne izkoriščanih. Bori se zato za človeštvo v najboljšem pomenu te besede, bori se za Človeka. Če pravi nemški filozof Friderik Nietzsche, da je današnji človek most od človeka k nadčloveku, moramo reči mi, da je šele most od živali k človeku. Prav zato pa imata naša borba in naša kultura, ki jo kolektivno ustvarjamo v »Svobodi«, občečloveški značaj. To je treba enkrat za vselej poudariti, kajti samo borba za boljšega človeka nas opravičuje, da smemo in moramo zahtevati žrtev, ki padajo na naši poti navzgor, da smemo in moramo zahtevati vse ono, kar je potrebno, da se že enkrat konča barbarska doba človeštva, da prestopimo prag, ki vodi iz predzgodovinske dobe v zgodovino.

Pot do novega Človeka, ki bo sproščen vseh materialnih in duševnih okovov, pa je dolga in težavna. Danes je najboljši del človeštva, tisti del, ki ustvarja vse dobrine, odrezan od teh dobrin. Koga izmed nas ne more biti sram, ko vidi svojega sočloveka v socialni bedi, živečega v temi in neznanju? Toda nismo sentimentalni! Sledeč Marxovim znanstvenim dognanjem se zavedamo, da more samo socialna borba delovnih slojev ustvariti lepše in boljše. Prav zato pa v naših kulturnih organizacijah ne gledamo smotra, nego jih smatramo za del celotnega delavskega pokreta. In prav posebno se čutimo še navezane na strokovne organizacije, ki naj vrše akcije. Skupno z njimi gledamo k ciljem, obenem pa se borimo s sredstvi, ki jih nam narekujejo čas in potreba. Kajti Ivan Cankar je zapisal: »Boj za socialno osvobodjenje ljudstva je kulturni boj in kdor ta boj obrekuje, kdor mu postavlja nečiste cilje, je sovražnik ljudstva in sovražnik kulture.«

Sodrugri in sodružice! Naša ljubezen velja temu kosu zemlje, ki na njem živimo, velja ljudstvu, iz katerega smo izšli. Toda tega ljudstva si ne predstavljamo kot nekaj abstraktnega, kar plava v oblakih in za kar se je treba navduševati in v imenu česar se prav to ljudstvo gospodarsko izkorišča, nego gledamo v narodu živ skup živih ljudi, ki trdo delajo po fabrikah, ki z znojem poje naše poljane, ki sede po pisarnicah in ki danes

zaman čakajo zaslužka pred fabriškimi vrati, čakajo dela in kruha. Ta narod, to živo ljudstvo ljubimo v vseh njegovi polnosti, v njegovem vriskanju in žalosti, v njegovi ljubezni in prešernosti in v njegovem sovraštvu — pri sreču nam je vsak njegov član, ki trpi pod težo in pritiskom današnjih gospodarskih razmer. Položaj, ki ga zavzema v družbi, je poklical vprav delavski razred, da prevzame vodstvo naroda v svoje trde roke in ga popelje v boljše razmere. Borbo za te boljše razmere pa vodimo v skladju in ramo ob rami z vsem svetovnim proletariatom, s tistim proletariatom, ki edini bo v bodočnosti ustvaril bratstvo med narodi.

Ivan Toplikar, Friderik Engels

5. avgusta t. l. je minulo 40 let, odkar je umrl Marxov najboljši prijatelj in sodruhinik Friderik Engels. Ker Slovenci še nimamo primernege prikaza njegovega življenja, razvoja in dela, si je nadela naša revija nalogo, da izpolni to vrzel. Engelsovo življenje je tem zanimivejše, ker ni Engels odločilno posezal samo v razvoj zapadnoevropskega socializma, nego je zavzel tudi k vsakemu svetovnemu dogodku takoj svoje stališče. Zato je prikaz njegovega življenja in dela obenem tudi prikaz razvoja modernega socializma in celotne socialne in politične zgodovine zapadne Evrope v drugi polovici 19. stol. — Najboljše delo o Engelsu je spisal doslej Nemeč Gustav Mayer v dveh debelih knjigah (delo je izšlo v 2. izdaji v založbi Martinus Nijhoff, Haag 1934); po tem delu je v glavnem spisana tudi naša razprava.

1. Otroška in šolska leta

Friderik Engels se je rodil 28. novembra 1820 v Barmenu, mestu, ki leži v Porenju v dolini rečice Wupper. Barmen šteje danes 190.000 prebivalcev, ob Engelsovem rojstvu pa jih je štel komaj 20.000. Engelsovi predniki so živeli v tem mestu že v 16. stol, in so imeli tu svoje predilnice. Tudi oče Friderika Engelsa je bil industrijalec.

Na vsakega otroka imata najprej odločilen vpliv družina in domače okolje. Vsa družina industrijalca Engelsa je bila strogo protestantska; kakor velika večina prebivalstva v dolini reke Wupper, so bili tudi Engelsovi starši pristaši pietistične smeri, ki je pazila na strogo moralo, tolmačila biblijo po črki in ne po duhu in ki je zametovala vsako umetnost razen glasbe, zlasti pa ji je bilo zoprno gledališče. Skratka: okolje, ki je v njem Engels rasel, je bilo »moralno« do okostenelosti, zadušljivo in filistrsko ter je moralo nemočne značaje vzgajati v hinavce. S pietizmom pa se je v družini prav lepo družil izrazit trgovski duh, ki se je podedoval od roda do roda. V Engelsovi družini so se sukali vsi pogovori samo okrog sv. pisma, boga in trgovine. Jasno je, da je taka družina svojemu sinu previdno izbirala vzgojitelje: poslala ga je najprej na realko v domačem kraju, ki je vladal na njej strogo pobožnjaški in nazadnjaški duh, kasneje pa je obiskoval Friderik še gimnazijo v sosednjem Elbersfeldu, kjer je stanoval v internatu, čeprav ni imel daleč do doma. Verska vzgoja, ki jo je mladi Friderik užival v domači hiši in v šoli, se mu je še dolgo poznala, dasi se ji je kot razborit mladenič močno upiral; odbijal ga je črkarski duh te vere, vse filistrstvo, ki je bilo z njo v zvezi, in iskal je globljega, bolj čuvstvenega in ne tako trgovsko suhoparnega krščanstva.

Druga stvar, ki je vplivala na Friderika v njegovi rani mladosti, pa je bila beda proletariata. V dolinici reke Wupper je že v 16. stol. vzcytel zgodnji nemški kapitalizem, ki se je začel zlasti še razvijati v Napoleonovi dobi. Wupperski proletariat je bil prav tako nezaveden in zaostal kakor proletariat v ostalih krajih Nemčije, kjer se je začela razvijati industrija. Delal je ko črna živina, poznal pa je ob večerih samo dva užitka: žganje (znameniti pruski »fuzel«) in pa spolno izživljanje. Zlasti so ob sobotnih večerih zbujali strah meščanstva pijani in divji delavski možje, ki so se nemalokrat po smrdečih špelunkah sporekli; in tedaj je govoril nož. Ločilnica med sitim in kulturnim meščanstvom ter delavci, ki jih skoroda sploh niso smatrali za ljudi, je bila nepremostljiva. Tako je Engels že v zgodnji mladosti spoznal sence kapitalističnega sistema, od katerega so imeli nekateri vse, da so mogli biti »dostojni«, dočim so se drugi, ki niso videli nikoder izhoda, divje potapljali v žganju. In vse filistrsko varovanje stroge dostojnosti, tisto strogo življenje po moralnih in verskih tradicijah, ki so ga bili edino zmožni trgovsko omeječi meščani — saj za kaj drugega njihov duh ni bil sposoben! — vse to ni bilo nič drugega kakor zgolj hermetično zapiranje nastajajoče meščanske družbe pred nižjimi sloji za obvarovanje razrednih koristi. Vprav razboriti Friderik Engels pa je iz odpora proti filistrski zadušljivosti domače hiše in vsega okolja premagal v sebi to ločilnico in stopil kasneje med — proletariat.

V šoli je kazal Friderik velike sposobnosti za jezike — kasneje je postal cel poliglot in je obvladoval večino evropskih jezikov in narečij —, zanimal pa se je zlasti še za pesništvo, risanje in glasbo. Že v šolski dobi je zlagal pesmi, kar je zbujalo v očetu nemalo skrb; ko pa je praktični oče spoznal, da se mu je sin odločil celo za pesniški poklic, ga je l. 1837 po dovršeni šoli posadil v svoji pisarni za pult, v nameri, da ga izobrazí za trgovca; tako je menil, da mu bo najlažje izbil iz glave njegove »ekstravaganca«.

Friderik se očetovi nameri ni prav nič upiral. Živel je dotlej v dolini, kamor sodobni politični in kulturni tokovi niso imeli dostopa, slutil pa je, da se v svetu nekaj giblje, da vstajajo nekod sveže sile, o katerih ni imel še pojma. In menil je, da bo vse to, kar ga je mamilo, najbolje spoznal na potovanjih, za katera mu je vprav trgovski poklic nudil največ priložnosti. Tako je vprav s trgovskim poklicem skušal ukaniti svojega očeta.

2. Prvi stiki s svetom

Po enoletni učni dobi v domači hiši je stari Engels sklenil poslati sina v svet. Gledal je v njem nositelja družinske tradicije in ga je skušal izobraziti v prav takega podjetnika in trgovca, kakršen je bil sam. Videl pa je, da ima njegov sin še zmeraj »neke svoje misli«, zato je dolgo premišljal, kam ga naj pošlje; končno se je odločil za mesto Bremen, kjer je imel trgovskega prijatelja in kjer je vladal prav tak pietistični duh kakor v Wupperski dolini. Tako je stopil mladi Engels v uk v firmo, ki je izvažala šlezjsko platno v Ameriko; kar se pa stanovanja tiče, pa je stari Engels menil, da mu bo sin najbolje spravljen pri neki pastorski družini. Tako je zopet oče menil ukaniti sina.

Doba, ki je v njej Engels doraščal, je bila doba reakcije. Dočim je bil v Franciji kapital že davno ustoličen, so vladali v Nemčiji še zmeraj fev-

dalni junckerji, industrija in z njo vred buržuazija sta se komaj porajali. Evropsko reakcijo je vodila slovita sveta alijanca, zveza reakcionarnih držav, ki je poznala dvoje med seboj združenih avtoritet: prestol in oltar. Geslo svete alijance je bilo: krščanska država, — in obedve avtoriteti sta se medsebojno podpirali. Čim bolj pa je moderna industrija naraščala, tem bolj je postajal zanjo fevdalni in absolutistični okvir preozek. Porajati so se začele nove ideje, pod navidez mrtvim pepelom je začelo tleti. Središča opozicije so bila velika mesta, v Bremenu, tem »dolgočasnem gnezd«^u, kakor ga je krstil Engels, se o vsem tem ni mnogo opazilo. Vendar pa je Friderik budno pazil na vse moderne struje ter jih skušal dojeti, kolikor se je pač v Bremenu dalo. Pri tem ga je zaenkrat vodil samo njegov odpor proti dolgočasnemu filistrstvu, ki je ko mora tlačil njegovega sproščeni željnega duha.

Opozicija proti zaostalosti in reakciji, ki je dušila Nemčijo, se je izživljala zlasti na verskem, filozofskem in literarnem polju, pogoditi pa je nameravala predvsem absolutistično državo. Pesniki Mlade Nemčije so lomili kopje za individualizem in za sproščenje človeka. Henrik Heine je pošiljal iz Pariza svoje duhovite strelice v prusko junkersko škornjaštvo in v nemškega »birfilistra«, ki se je kar dobro in lagodno počutil pod škornjem. Ludvik Börne, najznamenitejši politični pesnik te dobe, je dal v svojih verzih slutiti odblesk zapadnoevropskih radikalnih idej. — V filozofiji so jeli že nastopati mladi hegelijanci, ki so misli svojega učitelja zaokrenili v radikalno smer ter bolj ali manj prikrito napadali avtoriteto, prehajajoč tako iz zgolj filozofskih špekulacij na politično polje. — Na verskem polju je bilo najznamenitejše delo te dobe Straussovo »Jezusovo življenje«^u (izšlo 1835), ki je prvi znanstveni poizkus prikaza Jezusovega življenja. — Skratka: vsa našeta dela so bile lastovice, ki so oznanjale prihod nemške meščanske revolucije. Radi pomanjkanja vsakršne svobode so se začele tvoriti klike in krožki, ki so jih medsebojno rahlo vezali različni časniki.

Vse te pojave je Engels od daleč zasledoval in so nanj prav odločilno vplivali. Saj pa je to tudi razumljivo: sedaj je našel nekaj, kar mu je napolnilo dušo, ki se v zadušljivem ozračju kar ni mogla znajti. Že njegov članki, ki jih je priobčeval v nekem stuttgartskem listu in ki ni v njih nič drugega opisoval kakor svoje vtise, nam dajo slutiti, kako ga je žejalo po novem, kako ga je žejalo po velikih doživljajih. Ko je prišel v Bremen, je bil še veren protestant, pod vplivom novih idej se je že l. 1839 pripoznaval za brezbožnika. V pesmih, ki so nastale v tej dobi, napada bigotno omejenost duhovščine, samozavestne junckerje in despotično ljudomile kneze, vendar še ne slutiti, da je to vse skupaj plod sistema. Vnemal se je za človečanstvo, orientiral pa na zapad in zapadnjak je ostal vse svoje življenje.

Engelsov nemirni duh ni nikoli počival. Kadar je končal delo v kontorju, ki itak ni bilo prenaporno, se je učil jezikov; angleščine in francoščine se je naučil že v domačem kraju, sedaj se je seznanil še s španščino, portugalsščino in italijanščino. Tudi za telo je mnogo skrbel: zjutraj je osedlal konja in v diru pojezdil med poljane, rad je plaval in se sabljal. V veliko ogorčenje dostojnih meščanov je prirejal s tovariši bučne krokarije in celo brado si je pustil rasti, kar je bilo še celó nedostojno.

3. Izživljanje med »svobodnimi« v Berlinu

Spomladi l. 1841 je zapustil Engels »dolgočasno gnezdo« ter je odšel preko Švice na potovanje v Italijo. Svet je opazoval z odprtimi očmi, zbiral vtise in jih oblikoval v potopise, ki jih je pošiljal različnim časnikom.

Po vrnitvi iz Italije pa je bilo treba misliti na odslužitev vojaškega roka. Engels se ni vojaški službi prav nič upiral, nasprotno: ljudi, ki niso bili pri vojaki, ki so bili »škarte«, je tudi kasneje kot socialist zaničeval. Kot intelektuallec si je mesto službe sam lahko izbral. Odločil se je za Berlin iz docela enostavnega razloga, ker je bilo tedaj to mesto središče vsega kulturnega in tudi opozicijskega življenja. Iz Bremena je to življenje samo od daleč opazoval, sedaj ga je hotel videti od blizu, čeprav v uniformi topničarskega enoletnega prostovoljca.

V Prusiji je v tej dobi vladal romantični kralj Friderik Viljem IV. (1840—1858). Meščanstvo je od njega spočetka mnogo pričakovalo, zlasti je upalo na ustavo, ki jo je obljubil že njegov oče. Toda vsi ti upi so se razkadili v nič, kajti Friderik Viljem IV. je imel samo eno željo: obnoviti ves nekdanji sijaj in vse nekdanje veličanstvo monarhije. Bil je igrača v rokah najkonzervativnejših pietistov ter se je upiral vsakemu modernemu duhu. Šel je celo daleč, da je pognal z berlinske univerze Heglove učence in je začel pravcati boj proti temu največjemu meščanskemu filozofu, ki je utemeljil dialektiko. Zato je poklical na berlinsko univerzo kot Heglovega naslednika Schellinga, ki bi naj enkrat za vselej uničil dialektično filozofijo in z njo vsako misel na razvoj. Razvoj naj bi bil samo eden: šel naj bi v smeri čim večjega sijaja njegovega pruskega veličanstva.

Reakcionarne nakane pruskega romantičnega kralja so izpodbodle mlade hegelijance v levo smer; začeli so sedaj z odprtim bojem proti krščanstvu, a s tem bojem so mislili zadeti tudi monarhijo. Ludvik Feuerbach je v delu »Bistvo krščanstva« (1841) spodnesel veri tla in poudaril, da je človek merilo vsega; pokazal je, da ni bog ustvaril človeka, nego da si je človek ustvaril boga. Iz idealističnih ozračij je stopil na trda tla zemlje, utemeljil je materializem.

Na berlinski univerzi se je začel sedaj ideološki boj med mladimi hegelijanci, ki so priznavali dialektiko, in Schellingom, ki je je skušal uničiti. V tem ideološkem boju je sodeloval tudi mladi trgovski pomočnik v uniformi kanonirja, ki je imel pri vojaki dovolj prostega časa, da je obiskoval tudi univerzo. Engels je izdal dve anonimni brošuri proti Schellingu; zlasti važna je prva brošura z naslovom »*Schelling in razodetje. Kritika najnovejšega reakcionarnega poizkusa zoper svobodno filozofijo.*« V njej napada Schellinga, ki je vtihotapljal v znanost mistiko, vero v avtoriteto in fantazijo, ter se zavzema za mlade hegelijance, ki so filozofijo svojega velikega mojstra razvijali dalje. Brošuri se pozna, da je napisana pod močnim Feuerbachovim vplivom. Na koncu brošure proslavlja vstajenje človeka, ki se je sedaj osvobodil od strahu pred višjimi »silami«. — S to brošuro je raztrgal Engels poslednje vezi, ki so ga še vezale na krščanstvo in tradicijo domače hiše. Prelom s preteklostjo je bil popoln, pot je bila prosta. Vprašanje je samo bilo, kam se bo Engels sedaj obrnil, s čim bo napolnil svoje bistvo.

Njegova brošura mu je najprej prinesla prijateljstvo mladih hegelijancev, kjer so imeli glavno besedo literati, študentje in bohemski žurna-

listi. Vsi ti ljudje so bili veliki romantiki, ki so se po gostilnah razen s pivom opajali še z revolucionarno mislijo. Bila je to buršikozna družba, ki je zametovala iz gole prešernosti vsakršno meščansko oliko — kasneje so skoro vsi postali pač dobri meščani! — in zaničevala vse, kar je bilo filistrskega. Razumljivo je, da je vse to Engelsu, ki je sam vzrasel v vzdušljivem ozračju, prav godilo. Vendar pa je razmeroma kmalu odrasel vsej frazerski romantiki »svobodnih«; ti so krenili na desno, Engels na levo, zlasti, ko je spoznal, da vse besede ne premaknejo sveta niti za ped dalje in da so vsi talenti »svobodnih« zato že kar v naprej izgubljeni.

Ko je Engels odrasel družbi »svobodnih«, je našel pot v — socializem. Zaenkrat šele v utopični socializem, kakršen je v tej dobi nastajal v Franciji in kakršnega je začel med Nemci propagirati Mozes Hess, učenec Saint-Simona, za njim pa Weitling, ki je začel med Nemci organizirati rokodelske pomočnike. Od Hessa si je Engels prisvojil načelo, da ni dovolj razlagati zgodovino, kakor je delal Hegel, nego je treba ustvarjati tudi bodočnost. Proti koncu leta 1841. je postal sotrudnik najnaprednejšega nemškega lista »Renskega časnika«, ki ga je ustanovila porenska buržuazija v Kölnu in v čigar uredništvu je sedel tudi Karl Marx. Vanj je pošiljal članke o pruski državi, svobodi tiska in o drugih aktualnih zadevah.

Oktober 1841 se je Engels poslovil od Berlina in je odšel domov. V tej dobi se je v Kölnu seznanil z Marxom. Značilno je, da je Marx pri tem prvem sestanku svojega bodočega najboljšega prijatelja prav hladno, da celo mrzlo sprejel.

4. Politična in socialna učna doba v Angliji

Kdor študira Engelsa ne samo, kakor so ga opisali različni njegovi življenjepisci, nego tudi iz njegovih del in predvsem iz njegovih pisem, napisanih prijateljem, mora nenehoma postavljati primerjave s celotnim delom tega znanstvenega socialista in pa s socialističnim delom v naši dobi. Ko je Engels odkril socializem, je bilo to morda največje odkritje njegovega tako bogatega življenja. Engels je bil intelektualec, čeprav je bil na zunaj samo trgovski sotrudnik. Sedaj bi pričakovali, da bi se kot intelektualec takoj čutil poklicanega, da se s svojega intelektualnega stališča deli nauke na levo in desno. (Tako delajo danes premnogi intelektualci, ki so prav tako »odkrili« socializem; čudom se moraš čuditi novim marksističnim zvezdam, ki se nenadoma pojavijo na našem obnebu, dele takoj nauke, vedo vse bolje, pri tem pa ne poznajo ne delavca, ne njegovega življenja, ne njegove duševnosti, sede po kavarnah in kujejo visoke načrte, ki jim nedostaja samo eno, toda pglavitno, namreč stvarne podlage, ki ne pridejo nikoli iz kroga »svobodnih« in ki končno klavrno ugasnejo v kaki službici, da ostane kasneje samo še spomin na »nerodna« leta.) Pri Engelsu ne najdemo nič takega. Ko je odkril socializem, je zapustil družbo »svobodnih« romantikov študentov, literatov in žurnalistov ter se je šel socializma učiti — k angleškemu chartizmu. Doba njegovega prvega bivanja v Angliji je bila njegova rekrutska doba socializma: šel je v Anglijo študirat delavca, njegovo življenje, njegove nazore in gibanje, ki si ga je z žrtvami ustvaril. Res je, da je vrhu tega gnala Engelsa v Anglijo tudi mladostna iluzija, da bo tam v najkrajšem času sodoživel socialno revolucijo.

Engelsov oče je bil solastnik velike predilnice Ermen in Engels v Manchesteru. V kontor te tvrdke je prišel novembra 1842 mladi Engels.

Anglijo imenujemo klasično deželjo kapitalizma, ker je v njej kapitalizem najprej vzcvetel in se razvil, tako da so druge dežele v tem razvoju dolgo zaostajale za Anglijo; zato pa so se v tej deželi tudi najprej pokazale v najbolj žarki luči vse posledice tega gospodarskega sistema. Suhoparnim Angležem se v dobi kapitalističnega napredka ni niti zdelo potrebno, da bi boj za svoje interese maskirali s frazami, in tako je tam vsak razborit človek že prvi hip lahko spoznal, da so gospodarska dejstva gonilna sila vsega zgodovinskega dogajanja in da pri vsej borbi ne gre za borbo načel, nego za borbo različnih interesov. V Angliji je vladal tedaj dvojni kapital: veleposest in industrijski (mobilni) kapital. V političnem življenju so bili zastopniki prvega konservativni tories, ki so prevladovali na deželi in vprezali v svoj politični voz poljske delavce, zastopniki mobilnega kapitala pa so bili whigs, ki so prevladovali v mestih. Borba med obema smerema se je vršila predvsem radi carin: tories so bili za carine na žito, kar je s stališča njihovih koristi docela umljivo, dočim so bili whigs proti carinam in za svobodno konkurenco. V splošnem se tudi whigs niso odlikovali po posebni naprednosti — celotna angleška vladujoča družba je bila močno konservativna in pobožnjaška. Engels jo prav dobro označuje, ko pravi o njej: »Če bi si izobražen Anglež upal v družbi reči, da je chartist ali demokrat, bi mu vsa družba pobegnila ali pa bi mislila, da je znorel.«

Anglija je poznala v oni dobi prav močno, res delavsko gibanje: chartizem. To gibanje je bilo demokratično in se je borilo za splošno volilno pravico, l. 1842. pa je organiziralo splošno stavko, ki je zlasti uspela v Manchesteru. Chartizmu se je tudi Engels javno pridružil in se je seznanil z mnogimi njegovimi voditelji. — Poleg chartizma pa je obstajalo v Angliji še socialistično gibanje, ki je bilo manj močno in čigar začetnik je bil veliki idealist Robert Owen, apostol zadružništva. Owen je odklanjal razredni boj, bil je mnenja, da je treba najprej preobraziti človeka, nakar se bo dala šele preobraziti družba. S takimi nazori Engels, kajpada, ni soglašal, vendar pa je štel Ownu v dobro, da se je dvignil proti lastnemu razredu — Owen je bil namreč sam industrijalec —, da bi odpravil škodljivi sistem, ki je izžemal zlasti žene in otroke, obenem pa je Engelsu imponiralo tudi Ownovo odklonilno stališče napram veri, kar je bilo v tedenj Angliji nekaj nezaslišanega.

V Angliji se je Engels nehajl ukvarjal z golo filozofijo in je začel temeljito študirati gospodarske znanosti. Omenil sem že, da je predvsem študiral delavsko gibanje; ker mu je to gibanje na evropski celine bilo že kolikor toliko znano, je informiral o njem angleško delavsko javnost s članki, ki jih je priobčeval v socialističnem glasilu »The new moral world«.

Iz Anglije pa je pošiljal Engels članke in razprave še nekam drugam. Omenil sem že, da si je v začetku 40tih let nemška porenska buržuazija ustvarila svoje glasilo v »Renskem časniku«, ki je pri njem sodeloval tudi Karl Marx. Toda že l. 1842. je bil konec nemške kratkotrajne liberalne dobe in »Renski časnik« je moral prenehati izhajati. Marx je odšel sedaj v Pariz, da bi oborožen s Heglovo filozofijo v tem mestu, ki je imelo močno revolucionarno tradicijo, študiral različne francoske socialistične struje. V Parizu je ustanovil revijo »Nemško-francoski letniki«, ki je z njo nameraval razgibati Nemce in pokazati na vso gnilobo, ki je zavladala tam

pod romantičnim pruskim kraljem; žal, pa je izšla samo ena številka te revije, ki je sicer nanjo pruska policija močno pazila.

V tej reviji je priobčil Engels dve razpravi. Najprej je podal kritiko različnih angleških pisateljev; ta kritika je važna, ker povzemamo iz nje Engelsove nazore iz tedanje dobe; zlasti važno je, da se zavzema Engels v njej za mednarodni socializem. — Še važnejša pa je razprava »*Kritika narodnega gospodarstva*«. V začetku te razprave obračunava pisec z meščanskimi ekonomii, kakršni so bili Smith, Ricardo in Mill, preiskuje pojem vrednosti, pokaže na notranja nasprotstva zasebne lastnine in govori o ločitvi dela in kapitala. Zlasti pa je v tej razpravi važen tisti odstavek, ki razračunava pisec v njem z Malthusovo teorijo¹⁾, dokazujoč, da bo napredek tehnike stopnjeval tudi produktivno silo zemlje, treba bo pa urediti samo produkcijo v korist človeštva.

Iz Engelsovega zasebnega življenja naj še omenim, da se je seznanil v Manchesteru z irsko delavko Mary Burns ki mu je bila do svoje smrti verna življenjska in spolna družica — kar brez cerkvenega blagoslova. Dasi jo je Engels globoko ljubil, pa tudi drugih žensk, kakor bomo videli kasneje, ni zametoval. Bil je za to preveč življenjski.

Avgusta 1844 je Engels zapustil Anglijo. V tej deželi je dozorel v moža. Na evropsko celino se je povrnil s prepričanjem, da bo samo socializem rešil človeštvo, obenem pa je odnesel s seboj dobro poznavanje razredne družbe, njenega bistva in njenih nasprotij; poznal jo je globlje in bolje kakor vsakdo drugi na celini.

5. Zveza z Marxom

Ko se je vračal Engels iz Manchestra domov, se je za deset dni ustavil v Parizu, kjer se je поблиže seznanil z Marxom in se ga tesneje oklenil. Čeprav po različnih potih, sta oba utemeljitelja znanstvenega socializma vendar prišla do istega spoznanja, zato sta se odločila, da bosta odslej korakala in delala skupno; bila si nista edina samo v cilju svoje borbe in svojega dela, nego tudi v poti, kako bi se dal ta cilj najlažje doseči. Tako je nastalo v teh dneh med obema prijateljstvo, ki je vzdržalo vse izpremembe časa; njuno delo je postalo organična celota, tako da često težko ločimo, kaj je Marxovega in kaj Engelsovega, in zato ju opravičeno imenujemo v eni sapi.

Oba moža sta bila po značaju precej različna. Engels je bil duševno bolj uravnotežen, bolj skladen in enostaven v svoji duševnosti in bolj sončnega značaja. Tak je bil tudi njegov slog: pisal je lahkotno, tekoče, elegantno in razumljivo, često s finim humorjem. Marx je bil nasprotno bolj samotarski, težak po značaju, nezaupljiv in je zato često odbijal ljudi; očitek, da je ljubil samo svojo družino, ni popolnoma brez podlage. Tudi njegov slog je težak; Marx je pisal dolge, mestoma težje razum-

¹⁾ Meščanstvo je v vseh dobah skušalo najti in si izmisliti kako teorijo, ki bi utemeljila za vse večne čase razredno družbo, pravico močnejšega na izrabljanje slabejšega. Tako imajo dandanes rjavi fašisti rasno teorijo, ki ne dela razlik samo med posameznimi narodi, nego tudi med razredi družbe; trdijo namreč, da niso krive gospodarske razmere, če kdo živi v slabih razmerah ali če je član nižjih slojev, nego je tega kriva njegova manjvrednost, da se ni znal povzpeti kvišku. Slično teorijo si je v prvi polovici 19. stol. izmislil Malthus, ki trdi, da se bo prebivalstvo zemlje mnogo bolj množilo kakor pa količina življenjskih potrebščin; zato bo lagodno in udobno živel zmeraj samo najvišji sloj. Pristaše Malthusove teorije najdete še dandanes med malomeščanstvom, ki trdijo, da je na svetu preveč ljudi in se mora zato omejiti število rojstev.

ljive stavke, ki kar kažejo, kako se je pri pisanju boril v sebi za pravilen in točen izraz. Oba moža pa sta imela vendarle mnogokaj skupnega; družila ju je trdoživa delavnost, nadalje brezobzirna poštenost, smisel za stvarnost in sovrašтво do vsega, kar je bilo fantastično. Izpopolnjevala sta se v tem, da je bil Marx strog znanstvenik, ki so ga mnogo bolj zanimale knjige kakor ljudje, dočim je imel Engels več zanimanja za ljudi in za živo življenje; Engels je bil po svoji naravi borec, zato imajo tudi vsa njegova dela polemični značaj. Izpopolnjevala sta se predvsem še v tem, da je Engels, ki je imel več smisla za praktično, stvarno življenje, zbiral material, ki ga je Marx, ki je bil strogo znanstveni duh in se je odlikoval po silni moči sinteze, uporabljal in oblikoval v dela, ki pa so le polagoma nastajala.

Deset dni je bilo zaenkrat dovolj, da sta se sporazumela vsaj v glavnem o svojih mislih in da sta napravila načrt za skupno delo. Zaenkrat se jima je zdelo najvažnejše, da obračunata s filozofijo mladih hegelijancev, da jo razvijeta dalje. Oba sta se zavedala, da so gospodarske razmere gonilna sila zgodovinskega razvoja in da je treba idealistično Heglovo dialektiko postaviti z glave na noge. Obračun z nemško idealistično filozofijo v posebni knjigi jima je bil predvsem potreben zato, da se sporazumeta do kraja in da do kraja domislita vse, kar je bilo potrebno za skupno praktično delo. Tako sta začela pisati skupno delo »Kritika kritične kritike«, ki mu je dal založnik naslov »Sveta družina«. Za to brošuro je spisal Engels poldrugo polo, Marx pa 20 pol. Važna je, ker imamo v njej prvič formuliran dialektični materializem.

6. V zadušljivem ozračju nemških razmer

Iz Pariza je vodila Engelsa pot domov v Barmen. Pravkar sklenjeno prijateljstvo z Marxom in zadušljivo ozračje v Nemčiji in v domači hiši — vse to je vleklo Engelsa v širni svet, kjer so se pripravljali veliki dogodki, toda neka srčna zadeva ga je za dalje časa zadržala doma.

Najnaprednejša nemška buržuazija je bila poreska buržuazija, ki je bolj in bolj občutila, da fevdalnih okovov ne bo mogla več dolgo prenašati, če ni marala žrtvovati svojih bitnih razrednih koristi. V svojo borbo za napredek je skušala vpreči tudi proletarijat, ki je predstavljal njenega naravnega zaveznika v boju proti fevdalizmu; prav zato pa je bila dostopna za zmerne socialistične ideje. Proletarijat pa še ni bil zrel za organizacijo; na razmere, ki je v njih živel, je reagiral šele z ropi in poboji; v takih razmerah je Engels zaman poizkušal, da bi se mu približal. L. 1844. zaznamujemo že lakotne vstaje šlezijjskih tkalcev, ki so obrnile pozornost meščanskih časnikov na socialno vprašanje. V Nemčiji imamo v tej dobi tudi že nekaj pristašev francoskega socializma, ki so se imenovali komunisti; tudi z njimi je skušal Engels navezati stike, a je moral kmalu spoznati, da je vsako sodelovanje z njimi nemogoče.

Radi takih razmer ni zaenkrat Engelsu preostalo drugo kakor pisateljsko delo. Iz Anglije je prinesel s sabo ogromno gradivo o razmerah med angleškim proletariatom; to gradivo je začel sedaj oblikovati v svoje prvo znamenito delo »*Položaj delovnega razreda v Angliji*« (izšlo 1845). Delo je spisal Engels z namenom, da bi nemško javnost seznanil z angleškimi razmerami. Omembe vredno je, da Angleži sami dotlej še niso imeli knjige, ki bi tako izčrpno opisovala razmere, ki je v njih živelo angleško delavstvo, in ki bi pri tem vpoštevala vse delavske kategorije. Uvodoma

slika pisatelj glavne tehnične iznajdbe in njihove gospodarske, politične in socialne posledice, podaja nato zgodovino angleškega gospodarstva od dobe industrijske revolucije dalje ter pokaže, kako je nastal proletariat. V posebnih poglavjih opisuje življenje fabriškega delavca, rudarja in poljskega delavca; prav tako je posvetil posebna poglavja tudi razvoju mest ter njihovim stanovanjskim in zdravstvenim razmeram, končno pa govori obširno o chartizmu in angleškem socializmu (ownizmu). Glavne misli te knjige se dado povzeti v sledeče stavke: Iz materielnega in moralnega propada ne bosta rešili človeštva golo človekoljublje in splošna ljubezen, nego samo razredni boj. Buržuazija ne dela prav, če zapira proletariatu pot do spoznanja socializma, kajti čim bolj bo proletariat poznal socializem, tem manj krvava bo njegova revolucija. Pravi socialist se namreč zaveda, da dela buržuazija tako, kakor ji diktirajo železni zakoni interesov, in da ne dela iz zlobe, zato socialistično izšolani proletariat ne bo nastopal proti posamezniku, nego proti razmeram.

Ko so lakotne vstaje šlezijških tkalcev zbudile splošno zanimanje za socialna vprašanja, je začel Engels v sosednjem Elberfeldu prirejati o njem diskusijske večere. Na te diskusijske večere — bili so samo trije, ker jih je oblast nato prepovedala — so prihajali nameščenci, trgovci, prišla je celo denarna aristokracija, ni pa bilo — delavcev. Engels jih je prirejal iz notranjega nagona, ker mu je bolj prijalo govoriti živim ljudem kakor pa pisati abstraktni publikii; veselila ga je vez od človeka do človeka. Na teh večerih, ki jih smemo smatrati za prve socialistične shode v Nemčiji, je skušal dokazati neizogibnost socializma, obenem pa je podal na njih svoj socialistični ideal, ki je globoko človečanski in ki ga je vodil pri vsem njegovem delu do smrti. Socializem pomenja zanj tako življenje, ki v njem lahko vsak svojo naravo razvije, ki v njem lahko vsak živi s svojim bližnjim v človeškem razmerju in se mu ni treba nikoli bati materielnega propada. V imenu tega človečanskega ideala je zahteval Engels borbe in žrtve in ne morda v imenu kakega romantičnega osebnega izživljanja ali pa morda iz golega maščevanja za osebno krivico. Pravi borec za socializem more namreč postati samo osebno čist in človečanski človek, ki pa se mora ravnati po znanstvenih metodah boja.

V domači hiši se je Engels zavedel globokega prepada, ki ga je ločil od njegovih konservativnih staršev, zlasti pa od očeta, v katerem je odkril »buržujski fanatizem«. Ljubezen do matere pa je ohranil do konca in samo radi nje se ni prepiral z očetom in tudi ni sodeloval v listih, dokler je bil doma. Ko mu pa žilica le ni dala miru in je priredil diskusijske večere, tedaj je nastal doma pravcati pekel. Ker se je jela za Engelsa zanimati že tudi policija, ni imel oče nič proti temu, da je odšel sin preko belgijske meje; oče si je namreč na vsak način hotel prihraniti sramoto, da bi mu sina aretirali v njegovi hiši.

7. Prvi organizatorični poizkusi

Spomladi 1845 je dospel Engels v Bruselj, kjer je že od februarja živel tudi Marx, ki je bil na zahtevo pruske policije izgnan iz Pariza. V Bruslju se je čutil Engels prvič docela svobodnega: ni ga vezala ne domača hiša, ne zopni poklic, ki mu ga je bil oče vsilil. V Belgiji sta si sicer cerkev in denar delila vlado, vendar je bilo v tej deželi še največ osebne svobode.

Ker Marx še ni poznal delavskega gibanja, ga je Engels pregovoril, da sta poleti 1845 skupno odpotovala v Anglijo, kjer se je Marx na licu mesta seznanil ne samo z chartizmom, nego tudi s kapitalističnim gospodarstvom. Ko sta se vrnila v Belgijo, sta sklenila napisati posebno delo, ki bi v njem prelomila ne samo z mladimi hegelijanci in različnimi malomeščanskimi socialisti, nego tudi s Feuerbachom: obema ni namreč samo zadoščalo svet razlagati, nego sta ga hotela tudi preobraziti. Delo nosi v rokopisu naslov »Nemška ideologija« in ni izšlo v tisku; vkljub temu pa je docela doseglo svoj namen, kajti napisala sta ga predvsem radi tega, da bi se medsebojno popolnoma sporazumela in da bi skupno izdelala materialistično pojmovanje zgodovine. V začetku dela najprej obračunata z različnimi idealističnimi filozofi, ki razlagajo svet iz idej, nato pa preideta k Feuerbachu, ki je bil sicer materialist, toda ne v zgodovini (družbi), nego samo v naravi. Prav slabo odrežejo v tem delu tudi »resnični socialisti«, ki so bili v Nemčiji predstavniki malomeščanskega socializma; ta socializem je gradil svojo zračno stavbo na golo človekoljublje, ki pa se pri približji raziskavi razkrinka kot fraza. Bolj važna kakor vsa ta za tedanji čas toli potrebna kritika pa je za nas formulacija materialističnega pojmovanja zgodovine²⁾. Na koncu dela trdita oba pisca, da se bo samo v socialistični družbi individualizem lahko razvil, t. j. da bo samo v njej lahko vsak razvil vse svoje duševne sposobnosti in sile.

Marx in Engels sta vse te misli razvijala za proletariat, toda vprav ta ni o vseh teh naukih še ničesar vedel. Zato sta začela zbirati v Bruslju nemške rokodelske pomočnike ter jih poučevati o svojih dognanjih z namenom, da jih bodo ti zanesli kasneje v Nemčijo. Obenem pa sta skušala za svoje izsledke pridobiti tudi francoske socialiste in angleške chartiste, pri čemer pa sta se zavedala, da vodi pot do socialistov in chartistov samo preko njihovih voditeljev.

Ker je vladala v Belgiji še največja osebna svoboda, se je zbralo v Bruslju še okrog 20 nemških beguncev, med njimi tudi komunist Weitling. Ta je bil po poklicu krojač in silen zanešenjak; delal je vse samo iz čuvstva, bodočo družbo si je predstavljal kot nekako deveto deželo. Med tem zanešenjakom in obema prijateljema je moralo nujno priti do spora in preloma, kajti za revolucionarno zanešenjaštvo in romantiko nista imela Marx in Engels prav nikakršnega občudovanja in sta ju pobijala, kjerkoli sta kaj takega našla.

Weitling je imel glavno besedo v tedanji nemški organizaciji »Komunistični zvezi«. Ker pa je začela njegova zvezda v tej zvezi ugašati, sta jo oba skušala pridobiti za svoje ideje. »Komunistična zveza« je bila organizacija nemških rokod. pomočnikov in je imela svoj sedež v Parizu. Zato se je preselil Engels avgusta 1846 v Pariz, toda posebnega uspeha med njimi ni dosegel. Nemški rokodelski pomočniki so prihajali v Pariz predvsem zato, da bi se tam bolje izučili svojega rokodelstva in da bi bili kasneje doma v Nemčiji konkurenčno sposobnejši. Čeprav so se radi svoje mladosti v Parizu navduševali za Weitlingovo socialistično deveto deželo, so vendar mislili le na to, kako bi se čim prej vrnili v domovino, kako bi tam čim prej postali dobri in spoštovani mojstri in kako bi čim prej zaživel mirno malomeščansko življenje. V bistvu so bili vsi kar zadovoljni s tedanjimi razmerami, kajti rokodelstvo je bilo v Nemčiji radi premalo raz-

²⁾ Kdor hoče Engelsov življenjepis in vse te boje razumeti, naj še enkrat predela brošuro: Sigma, Naš svetovni nazor, ki jo je izdala Cankarjeva družba.

vite industrije še zmeraj — zlata jama. V takih razmerah seveda ni mogel Engels ničesar doseči.

Pridobiti pariške nemške rokodelske pomočnike za svoje ideje — to je bila prva Engelsova, ne pa njegova edina naloga v Parizu. Že zgoraj sem omenil, da sta Marx in Engels skušala pridobiti zanje tudi francoske socialiste in angleške chartiste. Z voditelji angleškega chartizma je imel Engels zveze že izza svojega prvega bivanja v Angliji, sedaj je skušal še nadovezti stike s francoskimi voditelji. Toda to se mu je posrečilo šele po povratku v Bruselj, kjer je ustanovil z Marxom nekaj dopisovalni odbor, ki je dopisoval z glavami zapadnoevropskega delavskega gibanja. Tako sta obadva prišla predvsem v stik z Louisom Blancom. Ta odbor smemo smatrati za prvo delavsko internacionalno organizacijo.

Iz vsega povedanega sledi, da je imel Engels v tej dobi s svojim organizatoričnim delom bore malo sreče, zato je nadaljeval boj s peresom. L. 1847. je nastala gospodarska kriza večjega obsega, ki je povzročila povsod močno vrvenje. Bližalo se je usodno leto 1848., ozračje je postajalo napeto. Radi zostritve položaja so stopali v ospredje različni problemi, ki jih je skušal Engels rešiti zaenkrat na papirju. Tako se začne zanj doba silno marljivega pisateljevanja; vendar pa v tej dobi ni pisal knjig — zanje ni bilo časa —, nego je pisal članke, ki je v njih razpravljal o perečih vprašanjih. Po vrnitvi iz Pariza je najprej pravilno ocenil nemškega pesnika Goetheja in je s to oceno dokazal, da je izboren literarni kritik. — Vendar pa so v ospredje silili predvsem politični problemi. V Nemčiji so začeli razni reakcionarni časniki, sluteč, da se bliža fevdalizmu usodna ura, dokazovati delavstvu, da je zanj bolje, da gre s fevdalci proti kapitalizmu, ki ga zatira. Marx in Engels sedaj nista nehala opominjati nemško delavstvo, da je kapitalistični družbeni red naprednejši od fevdalnega, čeprav je buržuazija neposreden izkoriščevalec proletariata. Zato veljaj podpora delavstva buržuaziji. Šele ko se bo ta dodobra usedla v sedlo in pometla z vsemi srednjeveškimi ostanki, se bo začel lahko odločilni boj med posedujočimi in neposedujočimi.

Medtem pa so se tudi v »zakotju« — tako sta namreč Marx in Engels krstila radi njene zaostalosti Nemčijo — pripravljali važni dogodki. Friderik Viljem IV. je za sijaj svojega dvora izdal mnogo denarja in je lepega dne dognal, da so, žal, državne blagajne prazne. Buržuazija je svojo mošnjo trdno zapirala in jo je bila pripravljena odpreti le, če bi dal vladar ustavne svoboščine. Tako je bil Friderik Viljem IV. prisiljen sklicati združeni deželni zbor. Slično se je zgodilo tudi francoskemu kralju Ludviku XVI., ki je bil primoran sklicati državne stanove, ki so sprožili plaz revolucije. Prav zato so pruski dogodki navdali Engelsa z velikimi upi in nekdanji pesnik je spisal enodejanko, ki pokaže v njej barikadni boj in ki se konča z odstavitvijo kneza in proglasitvijo republike. Vendar pa se stvari tako hitro niso razvijale. Friderik Viljem IV. ni namreč maral o kakih svoboščinah prav nič slišati in je nadalje vztrajal pri svoji »krščanski državi«. Sedaj je Engels spisal brošuro »*Status quo v Nemčiji*«, ki pa ni izšla v tisku. Ta brošura predstavlja najsjajnejšo analizo nemških razmer in socialne strukture pred revolucijo l. 1848. in je še danes važna za dobro razumevanje poteka te revolucije. Engels najprej pokaže razmere med malomeščanstvom in kmetstvom, vendar od teh dveh razredov ne pričakuje mnogo; tem večjo vlogo v bližajoči se revoluciji pa pripisuje velemeščanstvu, ki je edino imelo pred sabo jasne cilje. — Prav tako je anali-

ziral v različnih člankih socialno strukturo tudi drugih dežel, kakor Italije in Švice, preiskujoč, kakšne šanse ima bližajoča se meščanska revolucija v njih. Nas bo zanimalo predvsem Engelsovo mnenje o Avstriji. Avstrijo z njenimi desetimi narodi smatra Engels za anahronizem (nestvor) in se čudi, da se je še toliko časa ohranila. Za vzrok navaja, da je Avstrija obdonavska dežela. Donavo po smatra za najreakcionarnejšo evropsko reko: ker se namreč izliva v Črno morje, ki je zaprt in odrezano od drugih morij in zato tudi od svetovne trgovine, se je v Avstriji fevdalizem še posebno dolgo ohranil. Vendar pa se v moderni dobi ne vrši promet samo po rekah in ob njih, nego tudi po železnicah. In vsaka nova železnica je pomenjala v Avstriji korak dalje od fevdalizma h kapitalizmu in obenem tudi korak dalje v njeno propast. Engels je računal s tem, da si bo potem vsak avstrijski narod razvil svojo buržuazijo, ki bo iz konkurenčnih razlogov Avstrijo razbila.

Sami članki kot priprava na bližajočo se revolucijo pa še niso zadoščali. Treba je bilo tudi organizacije in tako sta Marx in Engels še enkrat poizkusila z njo — to pot z nekoliko večjo srečo. Šlo jima je predvsem za to, da zbereta vso internacionalno opozicijo in jo trdno organizirata. To pot sta poizkusila srečo z nemško tajno organizacijo »Zveza pravičnih«, ki je imela svoj sedež v Londonu. Ta zveza je bila konspirativna (zarotniška); njeni člani so namreč menili, da se da z dobro organizirano zaroto vse preobrniti. Marx in Engels nista s tako taktiko in takim delom nikoli soglašala in sta zmeraj nastopala proti njemu. Socializem se da po njunem mnenju doseči samo z gibanjem velike množice, ne pa s fantastično zaroto nekaj desetih ali tudi stotin ljudi. Zarotnike in konspiratorje imenujeta oba nevarne norce; ne nevarne kapitalistični družbi, ki se jih bo znala zmeraj obvarovati, nego nevarne delavskemu gibanju, ker ga vodijo na napak pot in končno razbijejo. Ker pa so člani te zveze živeli v kapitalistično visoko razviti Angliji, so mnogi izmed njih spoznali, da imata Marx in Engels prav. Zato so ti člani že januarja 1847 pozvali oba, naj zvezo reorganizirata, obenem so pa obljubili, da bodo popolnoma opustili zarotniško taktiko. Sedaj sta oba stopila v zvezo, svoj dopisni odbor pa sta izpremenila v sekcijo te zveze, s čimer sta prišla v stik z nemškim proletariatom, živečim v Londonu. Kongres, ki bi naj zvezo reorganiziral, se je vršil junija 1847 v Londonu; radi pomanjkanja denarja se ga Marx ni udeležil, pač pa Engels, ki se mu je posrečilo, da je iz nekdanj zarotniškega društva napravil propagandno društvo, ki se je sedaj prekrstilo v »Zvezo komunistov«. Obenem se je zveza tudi demokratizirala; odbor se ni postavljaj več sam, nego so ga volili člani. Glavni namen zveze je bil boj za socialistično družbo. — Po vrnitvi v Bruselj je bil Engels izvoljen za podpredsednika bruseljske sekcije zveze in sedaj so se mu šele odprla vrata v Parizu, kjer je stopil v pismeni stik z levico francoske demokracije.

30. novembra 1847 je bil sklican drugi kongres reorganizirane zveze v Londonu, ki sta se ga udeležila tudi Marx in Engels. Na tem kongresu jima je bila zaupana naloga, da izdelata zvezi program. Tako je nastal znameniti »Komunistični manifest«. V bistvu ga je izdelal Engels in sicer v tedaj običajni katekizemski obliki z vprašanji in odgovori, končna redakcija pa kaže Marxovega genija. Manifest sestoji iz štirih delov, in sicer: 1. del nam v skondenzirani obliki prikazuje vso zgodovino dviga velemeščanstva, obenem pa gradi razrednobojno in vrednostno teorijo;

2. del nam kaže tedanje in bodoče naloge proletariata; 3. del podaja kritiko dotedanje socialistične literature, 4. del pa podaja načelno stališče, ki ga morajo zavzeti vsi razredno-zavedni borci do raznih opozicionalnih strank. Manifest se konča z besedami, ki so postale geslo mednarodnega socializma: »Proletarci vseh dežel, združite se!«

Kakor vsako drugo delo moramo tudi manifest razložiti iz dobe in iz razmer, ki je v njih nastal. Nastal pa je v dobi, ko sta se Marx in Engels še udajala iluziji, da bo vlada kapitalizma kratkotrajna, ko sta obadva menila, da jo bo vsaj v zapadnoevropskih deželah že v revoluciji, ki sta jo čutila v zraku, zamenjala vlada proletariata. V svojem življenju pač nista nikoli doživela večjega razočaranja, kakor sta ga doživela l. 1849, ko se jima pričakovanje ni izpolnilo. Manifest je nastal v revolucionarnem ozračju, tik pred revolucijo, saj je izšel revolucionarnega leta 1848, zato je njegovo besedilo zelo smelo. Kasneje sta ubrala oba drugačno pot. Spoznala sta, da bo borba za socializem dolgotrajna in da zahteva ta borba posebnega inštrumenta, namreč delavskih organizacij. Prav zato pa je Marxov govor v »Inavguralni adresi«, ki jo smemo imenovati njegov drugi manifest, — kakor bomo videli kasneje — mnogo bolj zmeren. Samo na ta način si smemo razlagati navidezno nasprotje med »Komunističnim manifestom«, ki je program za reorganizirano in l. 1845 propadlo »Zvezo komunistov«, in med »Inavguralno adresno«, ki tvori program za I. internacionalo (ustanovljeno l. 1864).

Vkljub temu, da manifest na revolucijo 1848 ni imel vpliva, je postal vendar lastnina proletariata vsega sveta.

8. V nemški revoluciji³⁾

Engels je bil človek neposrednega doživljanja, ljubil je razburljivo življenje, prav zato se je v nemški revoluciji mnogo bolj izživljal kakor hladno računajoči Marx. Sodoživel je vse, kar le more človek v taki dobi doživeti: napetost ob prvih početkih, sproščenost barikadnega boja, tragične osebne konflikte, arctacijo in izgon in končno globoko razočaranje, da so se dogodki drugače zasukali, kakor si je želel. Ni pa vkljub vsemu doživel Engels enega, namreč obupa, kajti njegova trdna prepričanost v pravilnost njegovega pojmovanja zgodovine mu je pomagala preko vseh porazov.

Revolucija je izbruhnila februarja v Parizu, kjer so prognali meščan-sega kralja Louisa Philippa. Marx in Engels sta bila tedaj v Bruslju. Ker so se belgijske oblasti bale, da ne preskoči iskra tudi v njihovo deželo, so izdale razne varnostne ukrepe. Ker je bilo v Bruslju največ revolucionarjev med Nemci, so morali zlasti ti trpeti radi sovraštva belgijskega meščanstva. Prvi pa je to sovražstvo občutil Marx, ki je bil aretiran in spravljen na mejo nove francoske republike, kamor ga je itak vleklo. Engels je smel zaenkrat ostati še v Belgiji.

Radi revolucije v Franciji in vrenja v Nemčiji je oddal londonski osrednji odbor svoje pravice Bruseljčanom, ker so bili bliže središčem gibanja. Ker pa se v Belgiji ni dalo radi varnostnih ukrepov delati, so Bruseljčani te pravice odstopili Parižanom. Marx je prispel v Pariz 4. marca

³⁾ V okviru te razprave ne moremo podrobno analizirati revolucije l. 1848, marveč govorimo samo o deležu Marxa in Engelsa pri njej. Priporočamo pa čitateljem, da radi lažjega razumevanja tega odstavka prebero najprej Talpov članek »Revolucionarno leto 1848« v Koledarju Cankarjeve družbe za leto 1935.

in je tam takoj organiziral osrednji odbor zveze — njen predsednik je postal sam —, eno mesto v odboru pa je prihranil Engelsu, ki je prispel v Pariz 25. marca. V Parizu sta oba precej odločilno posezala v tok dogodkov. Med drugim sta preprečila namero nekaterih vročekrvnih prenapetežev, nemških beguncev, ki so organizirali v Parizu posebno legijo, ki bi naj vdrla na nemško ozemlje in tam razžgala revolucijo. Zopet dokaz več za njuno prevdarnost, kajti tak vpad bi samo utrdil reakcijo v Nemčiji, ne pa nasprotno.

Seveda je pa oba predvsem zanimal razvoj v Nemčiji, ki sta ga spremljala iz Pariza z budnim očesom, dokler nista odšla sama tja. Naselila sta se najprej v Kölnu, središču najnaprednejšega nemškega velemeščanstva, ki sta ga podpirala v borbi proti fevdalizmu. Stopila sta v »Demokratsko društvo« in sta z denarno podporo velemeščanstva ustanovila »Novi renski časnik«. Prva številka tega lista je izšla 1. junija 1848. List je imel izborne sotrudnike, kakor Dronkeja, Wolfa in pesnika Freiligratha, vendar pa so vse te prispevke daleč prekašali Marxovi in Engelsovi članki. Prvi se je posvetil bolj nemškim razmeram, drugi pa je osvetljeval razmere po drugih deželah.

V člankih sta rušila različne iluzije, napadala sta frankfurtski parlament, ki sta mu očitala, da ni podrl vseh mostov do preteklosti in da ni proklamiral suverenosti ljudstva, proslavljala sta pariško julijsko revolucijo, obenem pa sta opozarjala na nakane reakcije. Engels je predvsem zahteval vojno proti Rusiji, poglavitni zastopnici evropske reakcije, upajoč, da bi v tej vojni ne propadla samo ruski carizem in nemški monarhizem, nego da bi ta vojna razbila tudi Avstrijo in zedinila tudi nemški narod v enotno državo. Vsem tem člankom bi se danes dalo očitati samo eno: v revolucionarnem elanu sta namreč oba pisca precenjevala tempo razvoja in sta premalo upoštevala ovire in nasprotno sile.

Poleti 1848 je začela reakcija v Nemčiji že dvigati glavo. Ker je koncentrirala vojaštvo v Porenju, je bilo sklicano v Kölnu veliko protestno zborovanje, na katerem je govoril tudi Engels; na tem zborovanju se je prvič sestal s poznejšim voditeljem nemškega delavskega gibanja Lassalom. 25. septembra je prišlo v Kölnu do nemirov, nad mestom je bilo proglašeno izjemno stanje; »Novi renski časnik« je moral začasno prenehati izhajati, mnogo ljudi pa je bilo aretiranih. Ker Engels v taki dobi ni maral sedeti v ječi, je pobegnil v Belgijo, kjer so ga aretirali in po odgonu spravili na francosko mejo. Ko je začel 12. oktobra »Novi renski časnik« zopet izhajati, je bil Engels že v Parizu. Pariz pa je nudil tedaj sila žalostno sliko: v julijski bitki je bil proletariat poražen, pariške ulice so bile mrtve, triumfirala je reakcija in pripravljal se je bonapartizem, ki ima glede svojega postanka in načina vladanja precej sličnosti z današnjim fašizmom. V takih razmerah Engels v Parizu ni vzdržal. V dobi, ko se je pripravljala v Berlinu reakcija na odločilni udarec, ko se je Ogrska osamosvojila in začela borbo proti Habsburžanom, ko se je pripravljala revolucija na Dunaju — v tej dobi se ni zmenil Engels za nič, nego se je napotil, ker ni imel denarja, kar peš v Švico. Medpotoma je užival lepoto in milino francoske vinorodne pokrajine, pokušal je različna vina, ki jim je zapel v nekem pismu visoko pesem, obenem pa je spal z vitkimi francoskimi dekletji, ki so mu bila bolj všeč kakor nemške bunke. Engels je bil zdrav človek, bil je ves življenjski — in treba je že enkrat povedati, da so samo taki življenjski in zdravi ljudje sposobni za vodstvo zlasti delavskega gibanja, ki

ga bolne, neživljenjske rože le prerade izmaličijo s tem, da zanesejo svojo bolnósti, ki kaže vse v napačni perspektivi, v gibanje.

Ob koncu oktobra je prispel Engels v Švico, kjer je vladalo tiho in mirno življenje, ki se ga svetovni dogodki niso kar nič dotaknili. Tudi v takem okolju ni vzdržal — januarja 1849 je bil zopet v Kölnu.

Leto 1849 se je začelo slabo: nemško gibanje je plahnelo in tonilo v »birfi'strstvu«. Pač pa je začelo plamteti na Ogrskem. Ker je bil uspeh ali neuspeh ogrske revolucije odvisen predvsem od pravičnega načina vojskovanja, se je začel Engels ukvarjati z vojaškimi znanostmi, ki je v njih kasneje dosegel velike uspehe, kar mu je prineslo v Marxovi družini vzdevek »general«. V tej dobi je pisal tudi mnogo o Slovanih, ki so se mu pa močno zamerili ne samo radi ruskega carizma, nego tudi zato, ker so pomagali pri zadušitvi ogrske revolucije. Vse to ga je zapeljalo, da je začel govoriti o prvenstveno naprednih in prvenstveno nazadnjaških narodih in k slednjim je štel tudi Slovane, ki jim zato v bodočnosti ni pripisoval kdo ve kake vloge. Kajpak se je Engels v tem zmotil.

Spomladi 1849 se je začel tudi v Nemčiji odločilni boj med reakcijo in napredkom. Vlada je začela znova koncentrirati vojaštvo, kar je zbudilo zlasti v Porenju veliko ogorčenje. Engels se je vrgel sedaj zopet z vso svojo mladostno silo v gibanje, navdala so ga znova velika upanja, ki so ga pa tudi to pot razočarala, ker ni računal z neodločnostjo malomeščanstva in z dejstvom, da se proletariat še vedno ni dvignil iz močvirja pijanosti. 9. maja so bile v Elberfeldu postavljene barikade; tu je postal Engels nadzornik barikad in je kot topničar razmeščal tudi topove. Napravil je celo strateški načrt, ki se pa radi neodločnosti malomeščanstva in nezaupljivosti velemeščanstva ni obnesel. 13. maja pa je doživel dogodek, ki se mu je globoko zarezal v dušo. Ta dan ga je namreč premotilo, da je šel z rdečo revolucionarno šerpo okrog vratu v Barmen, da bi od tam pregledal iz daljave obrambne naprave v Elberfeldu. V Barmenu pa je srečal svojega očeta, ki je pravkar šel v cerkev k maši. Konflikt je bil neizogiben: oče je široko zamahnil z roko in devetindvajsetletni sin se je globoko užaljen vrnil v Elberfeld. Kasneje sta se sicer pobotala, toda v svoji notranjosti sta ostala drug drugemu tuja. Kmalu po tem dogodku je Engels zapustil Elberfeld in odšel v Köln.

19. maja je izšla zadnja številka »Novega renskega časnika« v rdečem tisku. Vstaja je bila zadušena. Marx in Engels sta še nekaj časa hodila sem in tja po Nemčiji, upajoč, da se bo zanju vendarle našlo kje še kaj dela. Toda plahnelo je vse. Marx je odšel razočaran v Pariz, od tam pa kasneje v London. Engels pa je odšel na Badensko, kjer je bilo še zadnje žarišče gibanja. Vendar ga je pa globoko razočaralo, kar je tam našel. Badenska »revolucija« je bila namreč prav domača. Revolucionarni junaki so namreč sedeli po gostilnah in se ustili o svojih — bodočih junaštvi. Engels si ni mogel kaj, da se ne bi iz teh junakov ponorčeval; zato so ga aretirali, kar mu je pripravljalo mnogo zabave. V to dobrodušno revolucijo so končno udarili disciplinirani Prusi. Engels si je sedaj opasal meč in se pridružil edinemu sposobnemu vojaškemu voditelju Willichu, čigar adjutant je postal. Willichova četa se je junaško borila — Engels se je bil zmeraj v prvih vrstah, pač pa se je jezil na študente, ki so hoteli, kadar je bilo varno, vse najbolje vedeti, ki pa so prvi zapustili zastavo. Kadar je grozil napad, zanašajoč tako zmedo še med ostale. Ker borba ni bila kronana z uspehom, se je Willichova četa 12. julija umaknila v Švico.

9. Likvidacija revolucije

Engels je ostal v Švici do jeseni l. 1849. Iz pisem, ki jih je pisal Marxu v London, razvidimo, da sta se oba prijatelja vkljub porazu še zmeraj vdajala upanju, da bo revolucija prav kmalu na novo vzplamtela. Še več! Ko je prišel Engels na Marxovo povabilo jeseni 1849 v London in sta začela zopet skupno izdajati »Novi renski časopis«, sta pisala v njem članke proti meščanski demokraciji v trdnem prepričanju, da bo vsak čas izbruhnila delavska revolucija.

Izmed Engelsovih člankov, priobčenih v londonskem »Novem renskem časniku«, sta važna predvsem dva, in sicer: »*Nemška borba za državno ustavo*« in »*Nemška kmečka vojna*«. V prvem članku pisec dokazuje, da je povzročila revolucijo trgovska kriza l. 1847, krivdo za neuspeh pa pripisuje predvsem malomeščanstvu, ki ga podrobno analizira. V drugem članku pa dokazuje, da so se kmečki upori v 16. stol. izjalovili, ker se je gibanje radi velikega števila nemških držav razcepilo v nebroj lokalnih revolt. Zato zahteva Engels od nemškega proletariata borbo za centralistično državo po zgledu Francije. V članku je spretno pokazal odvisnost verskih in političnih idej od gospodarske strukture. Obenem je v tem članku sijajno orisal vlogo Luthra, ki je prvotno započel pravo ljudsko gibanje, a končno s sporazumom s fevdalci razočaral kmetiške množice, ki so si skušale nato pomagati z uporom.

Po l. 1849 je nastala zopet gospodarska konjunktura, ki sta ji Marx in Engels prerokovala hiter konec, nato pa novo revolucijo. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega: v Kaliforniji so odkrili velike zaklade zlata, ki so kapitalizem okrepili. To zlato se je začelo razlirati po vsem svetu, utemeljilo je dolgotrajno gospodarsko konjunkturo, s svetovno trgovino je potegnilo barbarske narode v civilizacijo, obenem pa utemeljilo rast ameriških mest; New York, Chicago, S. Francisco so postali središča svetovne trgovine. Evropa se je morala odslej napanjati, da bi še dalje obdržala prvenstvo. Gospodarstvo se je jelo torej dvigati; l. 1851 je svetovni kapitalizem priredil v Londonu veliko razstavo, ki je pokazala vso koncentrirano silo, s katero je moderna industrija vsepovsod podrla narodnostne meje.

Razen Marxa in Engelsa se je naselila v Londonu cela vrsta političnih beguncev, kakor Italijan Mazzini, Madžar Kossuth, Francoza Ledru Rollin in Louis Blanc, izmed Nemcev Kinkel, Ruge, Willich itd. Za oskrbo beguncev je bil ustanovljen v Londonu poseben odbor, ki mu je bil Engels tajnik. Jasno je, da je bilo beguncev od vseh koncev in krajev Evrope zmeraj več, denarja pa zmeraj manj. Vsi ti revolucionarji so upali na skorajšnjo novo revolucijo, delili so si že razna mesta v državi, pri čemer so seveda presojali položaj ne po faktičnem stanju, nego po — svojih željah. »Što se babi htilo, to se babi snilo.« Ker pa revolucije ni bilo, so začeli nastajati medsebojni spori in intrige. Med emigranti je nastalo neznošno ozračje — kakor je pač v vsaki emigraciji že stara in nujna navada. Marx in Engels si nista mogla kaj, da bi beguncem ne povedala resnice glede revolucije in tako je prišlo med njima in ostalo emigracijo do popolnega preloma. Imenovali so ju celo izdajalca.

Tako sta ostala Marx in Engels na vsem svetu docela osamljena — v dobi, ko je povsod triumfirala reakcija in ko je kapitalistično gospodarstvo doživljalo eno svojih največjih razdobj konjunktura.

(Dalje prihodnjič.)

Adolf Sturmthal, Svetovna kriza denarne vrednosti

Dan za dnevom čitamo v gospodarskih rubrikah dnevnega časopisa vesti, da je ta ali ona država odpravila zlato podlago ali znižala vrednost svojega denarja; še pred kratkim je nastala v Franciji vladna kriza prav radi vprašanja znižanja vrednosti franku. Ker spada vprašanje o denarju med najtežja poglavja gospodarske znanosti in si mnogi ne znajo prav predstavljati, zakaj to zniževanje in kako je to v zvezi s kapitalističnim gospodarstvom in sedanjó krizo, prinašamo o tem vprašanju izvleček iz razprave, ki jo je spisal znani poznavalec Sturmthal v socialistični reviji »Der Kampf«. Upamo, da bomo s to razpravo našim čitateljem ustregli. Razprava je bila spisana že ob koncu maja — vendar ni izgubila prav nič na aktualnosti. — Op. ured.

Razne manipulacije z vrednostjo denarja niso nič drugega kakor obupni poizkusi kapitala, da bi vsaj mestoma predril smrtni obroč današnje gospodarske krize. Na svetu so danes samo še tri države, ki te manipulacije še niso uporabile, in sicer: Francija, Nizozemska in Švica. Ko je internacionalna špekulacija doživela zmago nad belgijskim frankom, da mu je znižala vrednost, se je spravila sedaj še na poslednji naskok; da namreč odpravi zlato podlago tudi v gorenjih treh deželah. Razmere so za tak naskok prav ugodne radi težkega pritiska krize, seveda pa velja tudi tu načelo: internacionalna špekulacija bo uspela tedaj, če se ji te dežele udajo. Kakor pa smo videli, je bila v Franciji proti tem poizkusom mobilizirana vsa levica.

I.

Oglejmo si najprej, kako je prišlo v raznih deželah do znižanja vrednosti denarju, oziroma do odprave zlate podlage. Pri tem je treba poudariti, da je večina držav imela na razpolago dovolj zlatega zaklada in tudi devolv deviz, da bi lahko obdržala vrednost denarja na dotedanji višini. Edino izjemo tvorijo južnoameriške in vzhodnoevropske agrarne države, ki so bile k temu koraku res prisiljene. Znižanje vrednosti denarja pa se je izvršilo v raznih državah v različnih situacijah, pri čemur so različne vlade zasledovale svoje posebne cilje.

1. Dežela, ki je doslej svoj denar najbolj razvrednotila, je **Japonska**. V prvih povojnih letih, ko je nastala v Evropi divja inflacija, ko je povsod, zlasti pa v premaganih deželah, vrednost denarja padala, tedaj je smatrala Japonska za svojo nacionalno čast, da mu ohrani vrednost. Ko pa je začela zasledovati svoje imperialistične cilje v Mandžuriji in na Kitajskem, se je začela močno zadolževati, kajti vojna in obenem vzdrževanje čet v osvojenih deželah, ki ne donašajo skoro nič, staneta mnogo denarja. Zato je začela japonska vlada l. 1931 vrednost jenu (japonski denarni enoti) zniževati — danes je dosegla inflacija tam že tak obseg, da skoroda spominja na povojno inflacijo v Evropi. Kakor povsod tako so tudi tam v začetku znižanje vrednosti jena ugodno občutili; medtem ko je namreč v inozemstvu vrednost jena silno hitro padala, so cene blagu na Japonskem samo zmerno naraščale. To dejstvo je omogočilo Japoncem, da so začeli preplavljati ves svet s svojimi izdelki — s kolesi, urami, svinčniki, žarnicami itd. Toda taka stvar ne traja dolgo — danes prehaja

Japonska že v drugi štadij razvrednotenja denarja, ko so se začele domače cene prilagojevati padcu jena v inozemstvu, kar ima za posledico draginjo zlasti industrijskega blaga. Ker je novi budžet za vojaške izdatke ogromen, smemo pričakovati na Japonskem v kratkem še hujšo draginjo. Od tega trpi seveda predvsem delovno ljudstvo in tako se nasprotstva na Japonskem zmerom bolj ostre.

2. Vkljub temu, da je Japonska najbolj znižala vrednost svojemu denarju, pa je vendar središče svetovne krize denarne vrednosti **Anglija**.

Ta kriza se je začela v Angliji že med svetovno vojno. Dočim so ostale bojujoče se države financirale vojno večinoma s tem, da so tiskale bankovce, je Anglija za vojno najemala predvsem posojila. Obresti za ta posojila so tem bolj rasla, čim dalje je vojna trajala. Ob koncu vojne je bila Anglija že tako zadolžena, da je uporabila često za odplačevanje dolgov polovico vseh dohodkov iz davkov. Kapital je začel zahtevati, da se povrne funtu zopet zlata podlaga, in tako se je začela v Angliji doba deflacijske politike, ki jo je zaključil Snowden. Tako je dosegel funt isto vrednost, kakršno je imel pred vojno, kar se je zgodilo seveda z mnogimi težkimi žrtvami. Začel se je silen pritisk na cene, tako so se na primer v letu 1921 znižale skoro za polovico. Ta silen pritisk na cene je povzročil, da Anglija ni mogla iziti iz krize niti v letih 1925—1929, ko je vladala drugod konjunktura. Vkljub temu pritisku na cene pa so ostale cene angleškemu blagu na svetovnem trgu še zmeraj višje kakor blagu ostalih dežel in tako je bila Anglija v stalni nevarnosti, da bi začelo prehajati njeno zlato, ki se je le prav malo večalo, v inozemstvo. Na tej slabi gospodarski podlagi pa je zgradila Anglija v letih pred svetovno gospodarsko krizo ogromno kreditno poslopje, kakor da bi se s tem, da je dobil funt isto vrednost, kakršno je imel pred vojno, povrnilo tudi predvojne gospodarske razmere.

Ko pa je prišla svetovna gospodarska kriza, so se pokazale vse slabosti angleške finančne politike. Že prvi napad te krize je Anglija komaj odbila s pomočjo velikih mednarodnih kreditov; če bi pa hotela ohraniti staro zlato pariteto, bi potrebovala še nadaljnjih kreditov iz New Yorka in Pariza. Anglija pa ni marala priti v finančno odvisnost Francije, zato je razvrednotila vrednost funtu za 10 odstotkov. Toda pri tem se ni dalo obstati, Anglija od časa do časa nadalje znižuje vrednost funtu, kar se ji zdi najboljše varstvo, da obvaruje cene blagu, ki pritiska nanje svetovna gospodarska kriza.

3. Kakor hitro je bila odpravljena zlata podlaga v Angliji, so jo morale takoj odpraviti vse tiste dežele, ki izvažajo svoje produkte na angleški trg, tako **skandinavske dežele** in **angleški dominijoni**. Ker izvažata **Danska** v Anglijo živila in je v veliki meri odvisna od tega izvoza, je razvrednotila svoj denar l. 1933 še za 20 odstotkov pod funt. Prav tako je razvrednotila svoj denar tudi **Avstralija**, ki je mnogo trpela radi padca cen sirovinam. Vkljub temu, da je angleška **južna Afrika** kot najvažnejši svetovni producent zlata interesirana, da se ohrani zlata podlaga, je vzdržala prejšnjo vrednost samo do konca l. 1932.

4. Vse dežele, ki jih je potegnila Anglija za sabo, so skušale s tem, da so znižale vrednost denarju, preprečiti, da bi svetovna gospodarska kriza ne pritiskala na cene, obenem so pa začele same pritiskati na dežele z zlato podlago. Storile so to na ta način, da so omajale cene na svetovnem trgu, računane v zlato. Tako je ves ta blok držav, ki se je grupiral okoli

Anglije, dosegel, da so se začele cene na svetovnem gospodarskem trgu prilagajati padanju angleškega funta. Zavedati se moramo, da je veljal kurz funta kot denarja največje evropske trgovske velesile Anglije zmeraj za merilo v internacionalnem izmenjavanju blaga. Sedaj je postal kurz funta nestabilen, izpremenljiv. Dežele, ki so še ohranile zlato podlago, so tako izgubile pravi kompas in so se morale druga za drugo udati pritisku in preiti k devalvaciji ali prisilnemu deviznemu gospodarstvu. Tako se je svetovni trg docela porušil, začela se je na njem pravcata zmešnjava.

Izmed večjih držav sta ohranili staro vrednost denarja samo Nemčija in Italija, vendar pa samo na zunaj, v resnici sta jo tudi ti dve deželi zmanjšali. Največji udarec pa je zlata podlaga doživela, ko so začele pomladi 1933 tekmovati v zniževanju denarne vrednosti z Anglijo tudi **Združene ameriške države**.

Združene ameriške države (USA) so skušale še v začetku leta 1933 doseči od Anglije, da bi stabilizirala funt, za kar so bile pripravljene, da bi znižale dolgove, ki jih jim je bila Anglija dolžna. V Angliji so pa bili v tej dobi mnenja, da se bo kriza tedaj premagala, kadar se bodo dvignile cene blagu na višino, na kateri so bile l. 1929, torej pred gospodarsko krizo. Bili so torej mnenja, da funta ni mogoče stabilizirati dotlej, dokler ne bo zniževanje denarne vrednosti teh cen doseglo. Ta angleški odgovor je okrepil v USA demokratsko stranko, ki je bila za inflacijo in ki je imela zlasti mnogo pristašev med obubožanimi farmarji. Novi predsednik Roosevelt je začel poizkušati dvigniti cene, aprila 1933 pa je tudi USA odpravila zlato podlago.

5. Zlato podlago so ohranile tedaj samo še štiri dežele: **Belgija, Francija, Nizozemska in Švica**. Te štiri dežele so torej tvorile »zlati blok«. Radi razkroja svetovnega trga je postajal njihov gospodarski položaj zmeraj slabši, izvoz je padal, in niti z najhujšim zniževanjem cen in mezd se jim ni posrečilo, da bi vzdržale korak z deželami, ki so odpravile zlato valuto. Poizkus, da bi se dežele »zlatega bloka« zedinile k tesnejšemu gospodarskemu sodelovanju, se je ponesrečil: pogodba, ki so jo podpisale oktobra 1934 poleg njih povsem neupravičeno še Poljska in Italija, je ostala kos papirja. Vzrok za ta neuspeh moramo iskati v tem, ker vladajo med njimi prevelike razlike v interesih.

V »zlatem bloku« je bila najslabša Belgija. Ker je navezana pri izvozu na angleški trg, je prva odložila orožje (aprila 1935), in sicer prav v hipu, ko je angleški funt zopet za nekaj točk padel. Odtlej se vrši boj še proti ostalim deželam »zlatega bloka«. Kako dolgo bodo še te dežele vzdržale, je vprašanje, kajti razvrednotenje denarja se v ostalih dezelah vrši še dalje, prav tako pa padajo še nadalje cene blagu na svetovnem trgu, kolikor ga je sploh še ostalo; tako je pritisk na cene v dezelah »zlatega bloka« še ostrejši.

II.

V splošnem smemo reči, da so države z odpravo zlate podlage skušale doseči štiri pglavitne cilje, in sicer: skušale so zavreti padec cen in jih celo zvišati, skušale so nadalje obvarovati gospodarstvo pred inozemsko konkurenco, obenem pa zasigurati domačemu gospodarstvu s takozvano izvozno premijo čim večji delež na svetovnem trgu. Te štiri cilje je prav težko med seboj spraviti v sklad, ker si medsebojno nasprotujejo. Pa

četudi bi jih države dosegle, bi kriza ne bila odpravljena, nego samo olajšana. Oglejmo si vsakega izmed teh ciljev pobljže!

1. Najmočnejši motiv za odpravo zlate podlage je bil brezdvomno boj *proti padanju cen blagu*. Zlasti je še med Angleži in ameriškimi farmarji razširjeno mnenje, da je glavni vzrok krize padec cen. Tam menijo, da bi bila kriza odpravljena, če bi se posrečilo dvigniti cene blagu na višino, na kateri so bile l. 1929. To mnenje je zlasti zastopal Roosevelt.

Če to mnenje nekoliko natančneje analiziramo, spoznamo takoj, da zamenjavajo pristaši te teorije vzrok z učinkom. Cene so, kakor nas uči marksizem, posledica določenih zamenjalnih razmer; če se cene v kapitalističnem gospodarstvu izpreminjajo, je to torej samo znak, da se v zamenjalnih razmerah vrše izpremembe. Če torej v današnji krizi cene padajo, je padec cen posledica vsega tistega, radi česar je kriza nastala, ne pa sam vzrok krize, kajti vzrok krize moramo iskati v sami produkciji, oziroma v njenem načinu. Iz tega pa sledi, da bi krize ne premagali, četudi bi se nam posrečilo, da bi dvignili cene na višino l. 1929, in če bi obenem ne izpremenili razmer v produkciji. Zato smemo smelo trditi, da bi z enostavno povrnitvijo na cene iz l. 1929 krizo še poostriili.

V teku današnje gospodarske krize so padle cene za približno 40 odstotkov. Ta padec vpliva škodljivo seveda na celotno gospodarstvo: dolgovi so postali dragi, države dobivajo zmeraj manj davkov in vse to krizo še poostruje. Če torej preprečimo padec cen, potem seveda krizo omilimo, a je ne odpravimo; često se zgodi, da s tako metodo prenesemo padec cen na kako drugo državo. (Mimogrede naj omenimo, da moramo prav v tem iskati delni vzrok današnjemu nacionalizmu, ki skuša rešiti vse samo v svoji državi, ne pomisli pa, da tak pritisk na cene v drugi državi radi povezanosti gospodarstva kaj kmalu vpliva zopet nazaj na državo, ki je prenesla pritisk drugam — in tako smo zopet pri starem.)

Barbo proti padcu cen vodijo zlasti še kmetje in farmarji, ker so cene poljedelskim proizvodom mnogo bolj padle kakor industrijskim, s čimer je nastalo nesorazmerje, ki ga gospodarski teoretiki imenujejo na kratko »škarje«. Ta agrarna kriza je del splošne krize in jo radi njene posebne ostrosti skušajo posebej rešiti; tako je nastala protekcionistična agrarna politika tudi v naši državi kakor v ostalih srednjeevropskih državah. Vendar pa se vsa ta agrarna politika, ki skuša vsaj delno omiliti agrarno krizo, bori samo proti učinkom, ne skuša pa izkoreniniti vzrokov. Iz poizkusa, da bi se cene agrarnim produktom zvišale, izvira požiganje pšenice, kave, bombaža, koruze itd. v Ameriki. Tudi pri takem »reševanju« agrarne krize z omejitvijo produkcije agrarnih proizvodov in s protekcionizmom se da kriza samo omejiti ali pa prenesti na druge dežele.

2. Isto moramo reči tudi o poizkusu, da bi se z odpravo zlate podlage zavarovala država pred inozemsko konkurenco in dosegla večji izvoz. Tudi tu se skušajo odpraviti učinki, ne pa vzroki. Z zavarovanjem pred inozemsko konkurenco in z izvozom se kriza sicer nekoliko omili, vendar pa to omiljenje zopet plačajo ostale produkcijske panoge in konzumenti, često pa se pritisk zopet prenese na druge države, kjer se kriza zopet zostril.

3. Ko se je začela l. 1929 svetovna gospodarska kriza, ni kapitalizem poznal za njeno rešitev drugega sredstva, kakor da je zniževal delavske mezde in tlačil cene produktov navzdol. Nekako do jeseni l. 1932 so oboje celo nekatere države organizirale — tako n. pr. Nemčija v Brüningovi eri.

Od l. 1929—jeseni l. 1932 je trajala torej deflacijska politika, ki je krizo še poostrila. Ta deflacijska politika pa je imela še nevarne socialne in politične posledice. Radi nje so bile delavske strokovne organizacije prisiljene v obupne defenzivne boje, ki niso imeli skoro nikoli uspehov. Borbena sila proletariata se je zato silno oslabila. Na drugi strani pa je ta deflacijska politika povzročila vrenje med mestnimi srednjimi sloji (malomeščanstvom) in kmeti, dala je temu gibanju protidemokratski značaj in tako je stopnjevala fašistovsko nevarnost.

Od jeseni l. 1932 pa je deflacijska politika prenehala. Deloma zato, ker je kriza polagoma prešla v depresijo, deloma ker so manipulacije z denarno vrednostjo preprečile nadaljni padec cen v deželah, ki so odpravile zlato podlago, s čimer pa so prenesle pritisk na cene na druge dežele. S tem si je kapitalizem pridobil kratek oddih. Delavske organizacije so se osvobodile vsaj deloma pritiska (seveda v nefašistovskih deželah), malomeščanstvo pa se je umirilo.

III.

Manipulacije z denarno vrednostjo so dale torej kapitalizmu kratek oddih, toda vzroki krize obstojajo še dalje.

1. Razvrednotenje denarja je sicer v raznih deželah položaj omililo, a je obenem poslabšalo položaj v vseh ostalih deželah. Na svetovnem trgu, kolikor ga je še ostalo, vstane nov konkurent, tisti, ki je razvrednotil svoj denar in sedaj skuša ta položaj kolikor moči izkoristiti.

Razvrednotenje denarja pa je tudi spravilo mednarodno trgovino na najnižjo stopnjo. Vsa mednarodna trgovina se je izpremenila v pravcato špekulacijo, ker se nikoli ne ve, kakšno vrednost bo imel v naslednjih mesecih denar v izvozni in v uvozni deželi. Prav zato je internacionalni izvoz kapitala skoro docela ponehal, dolgoročnih kreditov nihče več ne dovoljuje. Tako smo padli na stopnjo srednjega veka, ko se blago zamejuje direktno z blagom.

V varstvu denarnih manipulacij in v senci visokih zaščitnih carin pa nastajajo nove industrijske panoge, ki so zidane na pesku in ki ne pomenjajo nič drugega, nego nadaljno uničevanje mednarodne delitve dela.

Manipulacije z denarno vrednostjo pa tudi nenehoma uničujejo kapital. Ves likvidni kapital (= kapital v denarju) je izpostavljen vsem slučajnim razvrednotenjem, vsako razvrednotenje pomenja nadaljno uničenje rezerv kapitala in povečuje tako nesorazmerje med fiksnim in cirkulirajočim kapitalom. Pripomnimo naj, da je vprav to nesorazmerje postalo temeljni problem Evrope in bodoči zgodovinar ga bo moral računati k vzroku, ki so privedli do uničenja demokracije v Srednji Evropi.

Razvrednotenje denarja pa je imelo še neko posledico, namreč ustvarilo je takozvani vagabundirajoči kapital, ki beži pred razvrednotenjem iz dežele v deželo (pri nas n. pr. v Švico), kjer povsod poostri pritisk na denarno vrednost.

2. Posledice vseh teh tendenc so najbolj razvidne iz dejstva, da je od začetka l. 1933 šel razvoj industrijske svetovne produkcije drugačno pot kakor razvoj svetovne trgovine. Med leti 1929—1932 sta se razvijali svetovna produkcija in trgovina sorazmerno. Če računamo, da je znašala svetovna produkcija l. 1929 100, je znašala v začetku leta 1933 70 (torej

je padla), v začetku leta 1935 pa se je zopet dvignila na 100; svetovna trgovina je padla od 1929—1933 na 70, do začetka leta 1935 pa se je dvignila samo na 80. To se pravi: industrijska produkcija se dviga, toda svetovna trgovina daleč zaostaja za tem dvigom — ali z drugimi besedami: dvig industrijske produkcije se dogaja izven svetovnega gospodarstva.

Največja prednost zlate podlage je njena internacionalnost. Skoro vse vrednosti pred vojno in po vojni do l. 1929 so bile z zlatom tako povezane, da je bilo zlato priznано za internacionalno merilo vrednosti, razen tega pa so bile zato tudi vrednosti denarja v različnih deželah precej stalne. Odkar pa so manipulacije z vrednostjo denarja postale pravilo, so cene blaga v različnih deželah zelo različne, kar razkraja svetovno gospodarstvo. Ves svet je razpadel v posamezne otoke, ki vladajo na njih različne cene, in teh otokov sedaj ni mogoče več medsebojno povezati v enoto. To pa ne pomenja nič drugega, kakor da se je razbila tudi internacionalna delitev dela, ki je v preteklem stoletju silno stopnjevala človeško bogastvo. Prav to dejstvo je svetovnozgodovinskega pomena. Vse govoričenje o sporazumu med narodi je zaman, če posamezne države z manipulacijami denarne vrednosti streme po avtarkiji, s čimer uničujejo gospodarske temelje mednarodnega sporazuma. Francoski učenjak Delaisi pravi, da se gospodarski boj carin in razvrednotenje denarja lahko vsak hip izpremeni v vojno.

Uničenje mednarodne delitve dela vodi nujno v obubožanje človeštva in sicer v taki izmeri, kakor si ga dandanes le težko predstavljamo.

3. Notranja konjunktura, ki je nastala v nekaterih avtarkičnih državah, n. pr. v Nemčiji, je v svojem bistvu zidana na pesku in pomenja nesmiselno uporabo kapitala. Ta notranja konjunktura ne pomenja nič drugega, kakor da mora konzument kupovati domače blago, ki bi ga mnogo ceneje dobil iz inozemstva. Zato pomenja organizirano obubožanje. Čim dalje bo ta razvoj trajal, tem težje bo najti pot nazaj v organizacijo svetovnega gospodarstva.

Vkljub vsemu pa se vendar kažejo v poslednjem času nekatere nasprotno tendence. Tako se v Združenih ameriških državah Roosevelt trdovratno upira pristašem inflacije, ki zahtevajo tiskanje nekritih bankovcev. Sam bi si želel mednarodni dogovor o omejitvi razvrednotenja denarja, za kar se seveda zlasti zavzemajo tudi dežele »zlatega bloka«. Vse pa vendar zavisi od tega, kako se bo v tem vprašanju odločila Anglija, ki bo gotovo od Amerike zahtevala protiusluge. Pa najsi se že Anglija odloči tako ali drugače, zavedati se moramo, da vsak poizkus trajne stabilizacije denarja predpostavlja organizacijo nove mednarodne delitve dela. Za tako organizacijo pa današnji kapitalizem, ki ga docela obvladujejo reakcionarne, nacionalistične sile, ni sposoben. Kvečjemu bi se zato dala doseči samo začasna stabilizacija denarja, kakor smo jo poznali v letih 1926—1931.

Tako kriza sili kapitalizem zmeraj znova v dozdevne rešitve, ki pripravljajo samo nove polome. Notranje konjunkturre v avtarkičnih deželah so podobne samo začasnemu padcu vročine pri bolniku, ki ima mrzlico. Tako stoji svet pred novim organizacijskim problemom, ki se da rešiti samo v internacionalnem smislu, samo po internacionalnem načrtu, torej samo s socialističnimi silami.

Ek, Utopizem

Gospodarska kriza in reakcija, ki je z njo v zvezi, sta splavili na površje nebroj problemov, ki so važni za delavsko gibanje in s katerimi se mora ukvarjati tudi naša revija, če hoče ostati sodobna in če hoče delavsko gibanje pravilno usmerjati in vanj tvorno posegati.

Bremen gospodarske krize ne občuti danes težko samo delavec, nego

jih prav tako težko občutijo tudi kmetje, mali obrtniki in intelektualci. Lakotne mezde, velika rezervna armada kapitalizma, ki jo tvorijo brezposelni, pomanjkanje vsakršne gotovine na kmetih, da često še za sol ni denarja, propadanje malih obrtnikov radi skrajno racionalizirane industrije, nobenega dostopa do služb pri mladih intelektualcih — vse to so značilne poteze današnjih dni, ki povzročajo vesplošno nezadovoljstvo in vrenje. Ljudje, ki so še do včeraj živeli sicer v skromnih razmerah, vendar pa zadovoljno, ker je njihov življenjski položaj pač odgovaljal splošnemu življenjskemu standardu pri nas, so se nenadoma znašli sredi propadanja in proletarizacije. Kriza in vse njene posledice delavskega razreda niso tako iznenadile kakor ostale malomeščanske sloje; delavski razred se je moral že od svojega postanka dalje neprestano boriti za izboljšanje svojega položaja in v tem boju si ni samo jasno izoblikoval svojega cilja, ki je in ostane socializem, nego je v dolgotrajnem boju in v mnogoterih porazih našel tudi pravilno pot, naučil se je pravilne taktike, da ta svoj cilj doseže. Ogromna večina organiziranega proletariata, ki pozna cilj in pot do njega, se zaveda vseh silnih težav, ki se nenehoma kupičijo na to pot, zaveda se, da se teh težav ne da kar tako meni nič tebi nič odpraviti in korakati preko njih. Borba za cilj je razcepljena v nebroj malih bojev in vse te boje je treba voditi organizirano, poslužujoč se različne taktike, ki jih narekujejo dane razmere, in te razmere prav često narekujejo tudi taktiko kompromisa. Že samo dejstvo, da se da voditi boj samo organizirano, s pomočjo organizacij — sicer se razcepi v brezuspešne individualne akcije — že samo to dejstvo sili razrednozavedni proletariati, da svoje organizacije varuje in jih ne izpostavlja nevarnostim uničenja in razbitja, nasprotno: neprestano jih mora jekleniti in vzgajati članstvo k notranji disciplini. To svojo nalogo je razrednozavedni proletariati pri nas tudi zmeraj vršil.

Vse drugače pa je kriza vplivala na sloje, ki so se šele v njej začeli proletarizirati, in pa na oni del proletariata, ki je prišel komaj v mesto in ga naše organizacije niso mogle niti še prav zajeti, kaj šele preobraziti in vzgojiti za boj, ali pa na proletariati, ki je rasel pod vplivom nemarksističnih delavskih organizacij. Povsod tu manjka izkušenj, ki si jih da pridobiti samo iz prakse, in kaj čuda, če se razvija potem med temi sloji najhujši utopizem. Za tak utopizem moramo smatrati že fašizem, v kolikor je postalo njega nositelj malomeščanstvo in pa del lumpenproletariata in v kolikor so vsi ti od njega pričakovali rešitve iz neznosne situacije in stiske, zaupajoč v firerjevo vsegamogočnost in ne zavedajoč se, da stoji v ozadju kapital, ki ljudsko nezavednost uporablja za svojo utrditev. Spoznanje prihaja kajpak šele tedaj, ko se fašizem polasti državnega aparata, ki ga izpopolni do popolnosti in napravi iz njega najboljši instrument za vladu kapitala. Kako težka pa je borba proti temu aparatu, pa nam pove že

dejstvo, da so pred kratkim kaznovali v Nemčiji širitelja letakov kot veleizdajalca — s smrtjo.

Splošno smemo reči, da fašizem v nefašistovskih deželah radi učinkovite propagande in tudi praktičnega dela delavskih organizacij izgublja pristaše, dasi njegova nevarnost še davno ni minula. Pa tudi razvoj dogodkov v Nemčiji in po drugih fašistovskih deželah je mnogo pripomogel, da ljudje ne verujejo več fašistovskim krivim prerokom, pa najsi se skrivajo tudi za druge maske. Toda kriza ruje dalje, brezposelnost še zmeraj ne pada, pač pa padajo mezde, proces proletarizacije malomeščanstva napreduje. Potem ko je fašizem med najširšimi sloji izgubil privlačno silo, se iščejo izhodi drugod in z veseljem moramo konstatirati, da pri tem šance socialističnega gibanja naraščajo. V Franciji je skupni nastop potegnil za sabo ogromne množice, v Švici se je socialna demokracija zasedrala vsaj deloma tudi med malomeščanstvo in kmete, v nordijskih deželah so bili kmetje že preje organizirani v socialističnih strankah, kaj pa bomo mi dosegli, bo odvisno od našega dela in prav delavske organizacije čakajo pri tem delu silno važne naloge. Zavedati se moramo vselej, da so za socializem potrebne velike množice, ki ga v resnici hočejo, da pa morajo biti te množice zanj in za borbo zanj tudi vzgojene, sicer se o prvi priložnosti razkade, da ne ostane od njih ne duha ne sluha. Največji in najnevarnejši sovražnik prave borbe za socializem pa je — utopizem, ki ga deloma na novo pridobljene množice prinašajo v gibanje podzvestno s sabo, deloma se jim pa skuša vcepljati od utopičnih »teoretikov«.

Človeštvo se menda raznih utopij in iluzij ne bo nikoli docela rešilo, kajti pri še tako razumnem človeku fantazija le prečesto nadvlada razum. Celo tako stvarni in realni človek, kakor je bil Friderik Engels, je v svoji mladosti večkrat podlegel iluzijam, dasi se je proti njim nenehoma boril. Utopijam in različnim iluzijam pa zlasti rado podlega gibanje, ki se bori za bodočnost in ki ima pred sabo velike cilje. Tako gibanje je tudi socialistično gibanje. Iluzije posameznikov sicer ne vplivajo tako kvarno kakor zavestna gojitev utopij in zavestno vzgajanje k njim. V tem oziru le preveč radi greše agitatorji, ki menijo, da bodo z obljubljanjem zlatih gradov razvneli množico za gibanje; splošno smemo reči, da se pri tistem delu novopridobljenih pristašev, ki se začno praktično udeještvovali v organizacijah, utopije kmalu porazgube ali vsaj skrčijo na minimum. Praktično delo, spoznavanje realnega (stvarnega) življenja, borba v tem realnem življenju in v vsakokratnih danih razmerah prisili borca k treznemu mišljenju in tako se mu možgani v tej praktični borbi šele »zorganizirajo« za pravi boj. Nevarnejše pa je zanašanje utopij v množico, ki je zašla v vrenje, od ljudi, ki so šele pod vplivom krize postali revolucionarji, ki sicer morda poznajo teoretično marksizem, ki pa praktično nimajo nikakega stika z organiziranim delavskim gibanjem in zato praktično tudi ne poznajo vseh težav, ki jih mora to gibanje vsak dan na novo premagovati, od ljudi, ki delavca in njegovega življenja niti dobro ne poznajo. Takemu zavestnemu zanašanju utopij v množice pa je treba napovedati odločen boj: utopijam sledi namreč že v kratkem času, ko ni nikjer izpolnitve sanjam, razočaranje, razočaranju pa redno odmik od socializma. Socializem in borba zanj je stvar razuma — gonilni motor mora biti pri tem kajpada čuvstvo, ki se pa mora redno uklanjati razumu. Največja tragika

našega gibanja je pač ta, da je treba vsako novo generacijo k treznemu mišljenju in za socializem šele na novo vzgajati.

Katere pa so glavne značilnosti utopistva, pa najsi si že nadene kakršnokoli ime? Utopist nima predvsem nobenega smisla za stvarnost, pač pa nosi po svetu razgreto glavo, polno najfantastičnejših načrtov, ki jih razklada rad ob vsaki primerni ali neprimerni priložnosti. Rekrutira se najraje iz deklasirancev. O sebi je globoko prepričan, da je vprav on tisti, ki pozna najboljše marksizem, v resnici pa pojmuje dialektični materializem zgolj mehanično in ga izvede na golo formulo. Po tej formuli (obrazcu), ki si jo je po svoje priredil, gleda na ves svet, ki se mu ne zdi zato prav nič kompliciran, nego hudičevo enostaven. Pripravljen je vsak hip na obširne debate o položaju na Kitajskem, dasi se mu v resnici o tamošnjih razmerah še sanja ne. Ker ne pozna realnega življenja in ker se mu zdi vse tako zelo enostavno, je kajpada strašno radikalen. Če ga dolgo poslušáš, se ti morajo začeti ježiti lasje. Radikalen pa je seveda samo z besedo, za delo ga boš težko dobil, kajti vsako delo se mu zdi zgolj potrata časa, ko se pa vendar da vse na drug način doseči. Je predvsem junak besede, debater. Vsak poraz delavstva ti zna lepo obrazložiti kot posledico izdajstva tega ali onega »voditelja«, tistega, ki si ga pač vzame na muho. Po njegovem mnenju delavsko gibanje kar mrgoli izdajalcev, ki si polnijo mošnje s prodajanjem delavcev kapitalistom. V delavskem gibanju ne sodeluje, če pa sodeluje, pa skrajno nerad. Pač pa se navdušuje nad »revolucionarnimi čini«. Revolucionarni čin mu je pa vsak malenkosten dogodek, enkrat n. pr. šenčurski dogodki, drugič zopet razbijauje šip po Zagrebu. Vsak tak dogodek smatra za signal nove dobe, pozabija pa, da so se take stvari dogajale v vsaki dobi. Proti vsem zakonom zgodovinskega razvoja meni, da se da s tridesetimi ljudmi preobrniti svet, če to ne, pa vsaj »sprožiti plaz«. Najpriljubljenejši sport mu je licitiranje revolucionarnosti, ki jo izlicitira zmeraj tako, da ostane vprav On na koncu najbolj revolucionaren. Vse to napeto in razburljivo doživljanje pa kajpak ne more dolgo trajati, kajti prej ali slej ga izčrpa. Po nekaj letih je že »bivši«: nenadoma izveš, da je stopil med bojovnike, drugi se vpiše v vladajočo stranko in postane poslanec, tretji prenese svoje delovanje v kako fašistovsko organizacijo, četrti postane »pozitiven vernik«, peti séde v redakcijo kakega meščanskega časnika, šesti se oženi in postane filister, sedmi si ustvarja karijero v državni službi — kdo bi še nadalje našteval! Če ga kasneje kedaj srečaš na cesti in ga povprašaš, kako in zakaj, potem ti v opravičilo pomenljivo pomežikne, — češ, o saj smo še zmeraj, in — zadeva je opravljena. Medtem ko se te izpremembe vrše, pa proletariat še vedno dela pri produkcijskih sredstvih, ki niso njegova last, gradi organizacije, se bori s sredstvi, ki mu jih narekujejo razmere...

Zanimivo je, da tak radikalni utopizem ni prav nič novega, kakor bi morda kdo mislil, nego ga srečujemo v vseh dobah reakcije. Imena zanj so v različnih dobah različna, zmeraj je pa sin enakih staršev. Tako so se n. pr. imenovali v 70. tih letih prejšnjega stoletja taki utopisti pristaši »revolucionarne komune«. Marx in Engels sta jih seveda silno strogo obsojala in zavračala ter jim nista niti za ped popustila. Pristaši »revolucionarne komune« so bili francoski komunardi, pristaši Blanquija, ki se jim je pred orgijami reakcije posrečilo pobegniti v London. Tu so bili takoj sprejeti v I. internacionalo, ki jo je vodil Marx. Toda že v kratkem so se sprli z vodstvom te internacionale, češ, da je »izdalo revolucijo«, in so

izstopili iz nje. Takoj nato so izdali poseben proglas, ki so v njem obrazložili svoj radikalen program. Ta proglas pa je poklical na plan Engelsa, ki je v članku »Emigrantska literatura« (izšel v »Leipziger Volksstaat«) zavzel stališče znanstvenega socializma napram takim pojavom. Članek je poučen tudi za današnje dni, zato ga naj v odlomkih navedemo! Pripominjamo, da tu ne gre za ime, nego za ideje utopistov, ki so ostale do danes skoroda neizpremenjene.

V začetku članka pravi Engels:

»Po vsaki ponesrečeni revoluciji ali kontrarevoluciji se razvije med begunci, ki se jim posreči pobegniti v inozemstvo, prav mrzlično delovanje. Različne stranke struje se začno zbirati in se druga drugo obdolžujejo, da je vprav ona zavozila voz v blato, dolže druga drugo izdajstva in vseh mogočih smrtnih grehov. Pri vsem tem pa ostanejo vsi skupaj v zvezi z demovino, organizirajo, konspirirajo, tiskajo letake in časnike ter prisegajo, da bo v štiriindvajsetih urah zopet počilo, da je zmaga tedaj gotova, zato si dele med seboj že razna vladna mesta. Seveda sledi nato razočaranje razočaranju; ker pa krivde na vsem tem ne pripisujejo neizogibnim zgodovinskim razmeram, ki jih kar nočejo razumeti, nego slučajnim napakam posameznikov, se množe medsebojne obtožbe in vsa zadeva se končno konča z vsesplošnim preprirom in skreganostjo...«

Nato označuje Engels idejnega voditelja te skupine — Blanquija, ki je bil tedaj zaprt, s sledečimi besedami:

»Blanqui je v bistvu politični revolucionar. Je socialist samo po čustvu, simpatizira s trpljenjem ljudstva, ne pozna pa socialistične teorije in tudi nima nikakih praktičnih predlogov, kako bi se dalo socialno stanje izboljšati. Pri svojem političnem delovanju je bil ‚mož dejanja‘ (danes bi rekli akcije) in je verjel, da lahko majhna in dobro organizirana manjšina, ki napravi o pravem času revolucionarni udar, z nekaj doseženimi uspehi potegne za sabo ljudske množice in tako započne zmagovito revolucijo.«

Engels prikazuje nato škodljivost takih poizkusov, ko pravi:

»Iz tega, da pojmuje Blanqui vsako revolucijo kot udar majhne revolucionarne manjšine, izvira po uspehu nujno diktatura, toda ne diktatura revolucionarnega razreda, proletariata, nego diktatura malega števila tistih, ki so udar napravili in ki so bili že preje organizirani pod diktaturo enega ali nekaj malega posameznikov.

Tudi naši londonski blanquisti so mnenja, ... da se da revolucija napraviti od manjšine po naprej določenem načrtu... Pri takem pojmovanju so vsi izročeni na milost in nemilost iluzijam in tako nujno skačejo iz neumnosti v neumnost.«

Engels opozarja nato, kako nevarno in škodljivo je tako delo, ker ima »vsak tak prezgodnji poizkus vstaje za posledico samo nov, še strašnejši poraz.«

Za nas je tudi vsekakor poučno, kaj meni in pravi Engels o poti, ki vodi do socializma, ko razpravlja o tem, ali se sme delati kompromise ali ne. Blanquisti so namreč zapisali v svojem proglasu tudi stavek: »Mi smo komunisti, ker hočemo priti do svojega cilja, ne da bi se pri tem ustavljali na vmesnih postajah, pri kompromisih, ki zmago samo oddaljujejo in podaljšujejo suženjstvo.« Engels jim odgovarja sledeče:

»Nemški komunisti (mislil je tu na tedanjo nemško socialno demokracijo) so komunisti, ker vidijo skozi vse vmesne postaje in kompro-

mise, ki jih ne ustvarjajo sami, nego ki jih ustvarja zgodovinski razvoj, jasno svoj končni smoter, ki ga zmeraj zasledujejo.«

Marksisti smo si edini v svojem cilju in se trdno zavedamo, da bo bodočnost pripadala delavskemu razredu. V čemer smo se doslej navadno motili, je tempo razvoja. Zavedati se moramo, da je povsem odveč razbijati si glavo nad tem, kdaj bomo socializem dosegli. Glavno je, da si uredimo ves naš boj tako, da bomo znali tudi dolgo vzdržati, ne da bi pri tem klonili z duhom ali izgubili pogum, da pa smo obenem tudi vsak hip pripravljeni poseči v gibanje. Pred iluzijami in utopijami pa se moramo zmeraj varovati prav tako kakor pred poizkusi, da bi skušali zgodovinski razvoj s silo umetno »navrteti«. Pred tem je svaril že Engels in dosedanje izkušnje so mu dale prav.

Knjige in knjižnice

Mirko Kus-Nikolajev, Gradjani kod nas. — Popularni predavatelj in pisatelj je v tej knjižici razvil in osvetlil nekaj značilnosti v razvoju našega meščanstva od nastanka države do zadnje dobe, ko se tudi pri nas skuša uveljavljati klerofašizem. Pri tem se ozira zlasti na razvoj razmer na Hrvatskem. Za boljše in pravično razumevanje raznih političnih pojavov podaja avtor tudi zgodovinski pregled jugoslovanstva. Dobro se je pisatelju posrečila karakteristika klerikalizma in mizerne vloge, ki jo je do danes igralo pri nas malomeščanstvo. Knjižico vsem najtopleje priporočamo. Š.

Mirko Kus-Nikolajev, Privatni nameštenici — kuda? založil Savez privatnih nameštjenika Jugoslavije (SPNJ) v Zagrebu. — Znani socialistični publicist obdeluje v tej knjižici eno najbolj perečih vprašanj — današnjem socialističnem gibanju — razmerje uradniškega stanu do socializma. Pisatelj podaja socialni značaj srednjih slojev, pokaže položaj nameščencev v Jugoslaviji, navaja njihove organizacije, se posebej bavi z brezposelnostjo med nameščenci in z njihovo duševnostjo ter jim kaže pot, ki jim jo narekujejo njihovi interesi. Knjižico vsem toplo priporočamo.

Majski glas. Za svojo 30 letnico je delavski tednik, ki izhaja v Chicagu, »Proletarec« izdal za Prvi maj revijo, obsegajočo 112 strani, »Majski Glas«. »Majski Glas« je tiskan na lepem papirju, zunanja oblika je lepa, urejen je prvovrstno. Vsebinsko je bogat na raznih prispevkih in bogato ilustriran. Posebno slika, ki jo je izdelal Niko Pirnat, je zelo učinkovita in tudi Aktina »Živel proletarski prvi maj«, kakor nalašč za to revijo. Prispevali so v

»Majski glas« vsi delavski ameriški pisatelji in pisateljice, katerih imen je cela vrsta, tako da je ta »Majski glas« tudi obenem revija vseh sodelavcev na literarnem, organizacijskem in kulturnem polju. Med njimi je samo eden iz Ljubljane, Ivan Vuk. Urednik »Proletarca«, Frank Zaitz, je uredil »Majski glas« skrbno in umetniško, da mu gre vse priznanje. Njemu in vsem ameriškanskim sodružicam in sodrugom na tako lepi in bogati izdaji »Majskega glasa« najlepše čestitam. Janez Samojov.

Diskusija o izpopolnitvi našega bolniškega in starostnega zavarovanja, izdala Delavska zbornica v Ljubljani. — 111 strani obsegajoča knjižica vsebuje razpravo o reformi zavarovanja privatnih nameščencev za slučaj bolezni, izpod peresa generalnega ravnatelja SUZOR-ja. Razprava je pisana v hrvaškem jeziku. Mnenja smo, da bi se izdajateljica že mogla potruditi, da bi to in druge hrvaško pisane razprave prevedla v slovenščino. To bi bilo toliko bolj priporočljivo, ker se vse te razprave odlikujejo po nepoljudnem slogu. Bravca, ki ne pozna vseh srbskih izrazov, čitanje tako težko pisanih razprav utruja ali pa mu sploh vzame veselje. — O istem problemu so še prispevki tajnika ljubljanske DZ in tajnika društva »Merkur«.

Drugi del knjige vsebuje razprave in resolucije o izvedbi starostnega in invalidnega zavarovanja za nameščence in delavce. Š.

Ivan Olbracht, Hajduk Nikola Šuhaj, založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. — To je roman o modernem hajduku, o uporniku, kakor jih je mnogo rodila svetovna vojna. Kdo je bil Nikola Šuhaj? Pisatelj sam nam najlepše pove: To je

bil hajduk, »ki je bogatinom jemal in siromakom dajal in ni nikdar nikogar ubil, razen v silobranu ali iz pravičnega maščevanja. Zakaj to so čednosti hajdukov vsega sveta.« Roman nam pripoveduje vso njegovo zgodbo od pobege iz avstrijsko-madžarske vojske do smrti, ko sta ga ubila — izdajalca, ko ga nobena gosposka ni mogla dobiti ne živega ne mrtvega. Pisatelj zaključuje povest o njem: »Nikola Suhaj se je izpremenil v pravljico. V pravljico o boju za svobodo. Kajti bil je prijatelj zatiranih in sovražnik gospode, in ko bi živel, bi ne bilo na svetu toliko bede.« Roman je poln dogodkov, ki so opisani z umetniškim talentom. Tiste dni, ko sem ga bral, sem komaj dočakal proste ure, da sem ga mogel brati. Njegove postave so me spremljale skozi noč in dan. Mislim, da se bo marsikomu godilo isto. Zato ga vsem prijateljem priporočam. C.

Dorgèles Roland, Leseni križi, založila Jugoslovanska knjigarna. — To je za Barbussovim »Ognjem« najboljši francoski roman z zapadne fronte. S tem prevodom smo dobili Slovenci knjigo, ki bo zanimala vse, ki hočejo pogrevati svoje spomine na vojno, knjigo, ki bo navduševala proti vojni vse, ki je niso doživeli. Priporočamo jo vsem našim knjižnicam in prijateljem dobre knjige. Š.

Undset Sigrid, Kristina Lavransova hči. — V založbi Jugoslovanske knjigarne je izšel zdaj tretji in zadnji del velikega romana znane nordijske pisateljice. Knjiga sicer ni pisana v našem duhu, je pa brez vsiljive nasprotne tendence, zato jo lahko radi njene visoke umetniške vrednosti priporočamo. Pisateljica nam v tem velikem delu, prevedenem v vse jezike kulturnih narodov, podaja podobo človeške usode, podobo človeške veličine in nizkosti, dobrote in zlobnosti. Pri tem pa spoznavamo severni svet. Dejanje je postavljeno sicer v okvir 14. stoletja, ali ves ro-

man je pisan tako, da odkriva bravec v njem trajne lepote in vrednote. B. H.

Dr. Joža Glonar, Slovarček nemškega in slovenskega jezika, založila »Umetniška propaganda«. — Glonar je znani črkarski pravdar. Zdaj je priredil nov slovarček nemškega in slovenskega jezika in z njim pokazal, kaj zna. Slovarček je slabši od Bradačevega in Janežičevega slovarja. Ima mnogo manj izrazov in pri vsem tem so še nekateri napačni. Takrat, ko še nismo imeli toliko učenjakov in kritikov, takrat, ko še ni bilo ljubljanske univerze, je Pleteršnik napravil slovensko-nemški slovar. Namesto, da se delajo učene s praznimi črkarskimi pravdami, bi storili bolje, da bi po Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju napravili nemško-slovenski slovar in pri tem nekoliko korigirali Pleteršnika, kolikor nam je čas novega prinesel in razčistil. C. J.

Dr. Ivo Lapajna, Mednarodni jezik u historiji i danas. — To propagandistično knjižico za esperantski jezik je založil »Klub esperantista akademičara« v Zagrebu. Knjižica popolnoma dosega svoj namen.

V oceno smo še prejeli: od Jugoslovanske knjigarne: **France Bevk, Ljudje pod Osojnikom, Krivda; Pregelj, Otroci sonca in Jon Svensson, Mesto ob morju;** od Tiskovne zadruge: **Fran Milčinski, Humoreske in groteske;**

od **Mladinske matice** njene redne izdaje: **Naš rod, 6. letnik; Kresnice, 8. letnik, France Bevk, Pastirci, Bambič-Ribičič, Kralj Honolulu in dr. Rudolf Andrejka, Po lepi Sloveniji.**

Osrednji urad za zavarovanje delavcev v Zagrebu nam je poslal svoj tiskani »Izveštaj o poslovanju i zaključnim računima za 1934. g.« Poročilo vsebuje mnogo važnega gradiva za vse delavce.

O vseh teh knjigah bomo še poročali.

Iz mednarodnega delavskega gibanja

Problemi in sklepi Socialistične stranke Francije. Francija je dežela, v kateri je boj proti fašizmu bolj aktualen kakor kjerkoli drugje. Po zmagi rjavega fašizma v Nemčiji je tudi v Franciji močno naraslo fašistovsko gibanje »Ognjenih križev«. Francosko delavstvo se je iz nemškega poraza marsikaj naučilo in tako se je enotno postavilo fašistovski nevarnosti v bran. Ti problemi so bili tudi glavni

problemi na kongresu Socialistične stranke Francije, ki se je vršil pretekli mesec v Mühlhausenu. Najvažnejša resolucija je tista, ki je potrdila pomen enotne fronte kot predstopnjo za organizatorično enotnost francoskega delavstva, obenem pa zahteva tudi stopnjevanje notranje enotnosti in discipline v stranki sami.

Francoska soc. stranka boleha predvsem radi pomanjkanja tesnejše zveze med socialističnim političnim in strokovnim gibanjem. Francosko strokovno gibanje je zgolj sindikalistično. Zato so na kongresu poudarili, da se morajo navezti s strokovnimi organizacijami mnogo tesnejši stiki.

Glede protifašistovskega boja so bile izdane sledeče smernice: Zmeraj in povsod je treba kazati ljudem bistvo in pomen socializacije. Ta pa bo zmagala samo tedaj, če bodo tudi ljudje res socialisti s trdnim prepričanjem, da mora le socializem rešiti krizo. Zato pa je potrebna močna propaganda, da se zajame čim več delovnega ljudstva v stranko, obenem pa tudi malomeščanstva. Pri tej propagandi pa se morajo vsepovsod braniti državljanske pravice in republikanske ustanove, s čimer se doseže kontakt z vsemi demokratičnimi elementi. Kongres je zavrgel vsakršno pučistovsko taktiko in tudi vsakršno organizacijo oboroženih oddelkov, kajti samo socialistično prepričane množice tvorijo najboljši obrambni zid proti fašizmu; borba proti njemu naj se vrši z izkoriščanjem volitev. Centrumaš Faure je rekel: »Če kupimo mi eno strojno puško, jih dobe fašisti štiri zastonj.« Če bi poizkusili fašisti v Parizu s pučem, morajo množice preprečiti vsak dovoz živil v Pariz.

Kongres je docela uspel, debate so bile na njem živahne in na višini, dal je novih pobud za boj proti fašizmu in krizi.

Socialistična iniciativa zoper krizo v Švici. Kakor v vseh deželah, kjer imajo še zlato denarno podlago, tako je tudi v Švici med meščanskimi strankami mnogo struj, ki so za deflacijo in za znižanje mezd, cen in budžeta. Čeprav je tudi Švica po krizi močno prizadeta, vendar ima še dovolj rezerv, ki ji omogočujejo uspešen boj zoper njo. Švicarski socialni demokrati so postavili zato poseben pro-

gram za pobijanje krize in po švicarski ustavi dosegli, da se je vršilo za ta program ljudsko glasovanje. V tem programu so zahtevali: borbo zoper zniževanje mezd in cen, ki naj bodo zavarovane, borbo zoper brezposelnost (vsak naj dobi delo in se naj zato napravi poseben načrt), brezposelno zavarovanje, razdolžitvev prezadolženih kmetij in obrtnih podjetij, regulacijo trga in kontrolo nad karteli. Ves program naj bi se postopoma izvršil v petih letih. Dodali so mu še natančen načrt, katera dela naj bi se izvedla, da bi se zaposlili vsi brezposelni — seveda s primerno mezdno.

Meščani so začeli proti temu načrtu hud boj, ker so ga smatrali za predstopnjo socializacije gospodarstva. Banke so izdale okrožnice vlagateljem, češ, da bodo izgubili vse — tako so znale meščanske stranke izborno izkoristiti strah malih »šparovcev« pred razvrednotenjem denarja.

Spočetka so stale za socialisti velike levomeščanske in kmečke množice. Radi meščanskega hujskanja pa je del teh množic zadnji hip odpovedal. Pri glasovanju, ki se je vršilo v začetku junija, so glasovali za predlog socialni demokrati, strokovničarji, komunisti in manjši del malomeščanov in kmetov.

Udeležba pri glasovanju je znašala 84 odstotkov. Za program je bilo oddanih 424.878 glasov, proti njemu pa 566.242. — Vkljub številčnemu porazu pomenja to glasovanje vendar velik uspeh švicarskih socialistov, če pomislimo, da je pri ljudskem glasovanju l. 1922, ko je švicarska socialna demokracija postavila program o oddaji premoženja, glasovalo zanjo 109.702 oseb proti 236.952. S tem, da je socialna demokracija to pot zasegla velike množice, ni ustvarila samo jeza deflacijski politiki, nego si je ustvarila tudi najboljše pogoje za volitve, ki bodo v oktobru.

Razpust delavske telovadne in kulturne zveze "Svoboda"

Radi provokacij na celjskem zletu »Svobod«, ki se ga je udeležilo 12.000 ljudi, je ban dravske banovine razpustil Delavsko telovadno in kulturno zvezo »Svoboda« z vsemi njenimi podružnicami. »Svoboda« sama ni zakrivila nikake nezakonitosti, zato je centralni odbor proti temu razpustu vložil na notranjega ministra pritožbo, na katero pričakuje ugodne rešitve. Odlok o razpustu pa se ne tiče konzorcija »Svobode«, ki je že od l. 1929 samostojno izdajal revijo in razne knjige.

Vsak zaveden Svobodaš naj
stori svojo dolžnost ter po-
stane član „Cankarjeve družbe“!

Prijavite se pri poverjeniku
ali pa pišite dopisnico družbi
(Ljubljana, poštni predal 290).

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah in Kanadi. — Ima približno 50.000 članov v obeh oddelkih in blizu 635 podružnic po raznih krajih Amerike.
PREMOŽENJE NAD 6.000.000' — DOLARJEV

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill.

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon številki 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.